

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่องประเพณีกินดองของชาวภูเก็ต ที่อาศัยอยู่ในเขตตำบลโพนทอง ตำบลเรณู ตำบลเรณูใต้ อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Quality Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประเพณีกินดองของชาวภูเก็ตที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่มีความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ผู้วิจัยได้นำแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. การอพยพของชาวภูเก็ต
2. พื้นที่วิจัย จังหวัดนครพนม อำเภอเรณูนคร ตำบลเรณูนคร ตำบลโพนทอง ตำบลเรณูใต้
3. ความเชื่อ
4. ประเพณีของชาวภูเก็ต
5. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
 - 5.1 ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่
 - 5.2 ทฤษฎีอัตลักษณ์
 - 5.3 ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การอพยพของชาวภูเก็ต

ชาวภูเก็ตในอำเภอเรณูนครเป็นชนชาติไทยในภาคอีสาน ซึ่งมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่บริเวณเมืองแกลง เมืองไล อยู่ในบริเวณแคว้นสิบสองจุไทย กล่าวกันว่าเป็นจุดแรกที่ชนชาติไทยได้อพยพโยกย้ายลงมาสู่สยามประเทศ ตั้งแต่ศึกดาบธรรมมา ตั้งแต่อยู่ที่แคว้นสิบสองจุไทยนี้ก่อนคำว่าสิบสองจุไทยตรงกับสิบสองเจ้าไทยเพราะแต่เดิมไทยที่ตั้งอยู่ในแคว้นนั้นอยู่แยกกันเป็นสิบสองอาณาจักรแต่ทุกวันนี้พลเมืองที่อยู่ในที่นั่นก็เป็นไทย โดยมากเรียกว่า ภูเก็ต เขตแดนที่ที่พวกภูเก็ตอยู่ในแคว้นอันกว้างขวางนี้ ข้างเหนือไปจนถึงมณฑลสุหน่าแดนจีน ข้างตะวันออกไปจนถึงมณฑลตั้งเทียนแดนญวน ข้างตะวันตกต่อแดนสิบสองปันนา ซึ่งขึ้นกับพม่าที่กล่าวมาแล้ว ข้างใต้ต่อกับกรุงศรีสัตนาคนหุต ต่อมาแคว้นสิบสองจุไทยตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสเมื่อ

ร.ศ.112 (พ.ศ. 2436) จึงได้รวบรวมเอาหัวเมืองภูเก็ตกับเวียงคนามเหนือเข้าไว้ด้วยกัน เมื่อได้ออกราชจากฝรั่งเศส จึงเปลี่ยนชื่อจากเมืองแกลงมาเป็นเมืองเดียนเบียนฟูแต่พงศาวดารล้านช้างเรียกเมืองนี้ว่าเมืองน่าน้อยอ้อยหนู (วิจิตร สมบัติบริบูรณ์, 2541, หน้า 1-2)

ชาวภูเก็ตเดิมมีภูมิลำเนาเป็นหลักฐานอยู่ที่เมืองน่าน้อยอ้อยหนู ปากแม่น้ำทางฝั่งซ้ายขึ้นกับเมืองไร่ เมืองปุง 2 เมืองนี้ เดิมเรียกกันเป็นเมืองหลวง แต่ผู้ใดจะเป็นเจ้าเมืองไม่ปรากฏ (สังศรี รุ่งเรืองธรรม, 2515, หน้า 357-361)

ครั้นต่อมาที่เมืองน่าน้อยอ้อยหนูบังเกิดการอึดคัดคดอยาก และทั้งท้าวท่าคนชาติภูเก็ต ซึ่งเป็นหัวหน้าของคนจำพวกภูเก็ตนี้ เกิดมีการแก่งแย่งไม่พอใจกันกับเจ้าเมืองน่าน้อยอ้อยหนู เจ้าเมืองน่าน้อยอ้อยหนูก็ไม่ได้มีความพอใจให้อยู่ในความปกครองด้วยเช่นเดียวกัน ท้าวท่าจึงได้เกลี้ยกล่อมสมัครพรรคพวกชาติชาวภูเก็ตได้แล้ว ควบคุมครอบครัวคนพรรคพวกที่กล่าวทั้งหมดนี้ รวมทั้งชายหญิงประมาณหมื่นคนพากันอพยพไปขอสมัครใจขึ้นแก่เจ้าอนุกรมราชเจ้าเมืองเวียงจันทน์ซึ่งเวลานั้นเจ้าเมืองเวียงจันทน์ยังเป็นเอกราชอยู่ เจ้าอนุกรมราชได้สอบถามคนชาวภูเก็ต เมื่ออยู่เมืองน่าน้อยอ้อยหนูนั้นเคยประกอบกรหาเลี้ยงชีพอย่างไร ท้าวท่าและพวกชาวภูเก็ตจึงว่าเคยทำแต่ไร่ปลูกข้าวและไร่นานผลไม้ต่าง ๆ แต่นานไม่เคยทำ เจ้าอนุกรมราชจึงตั้งให้ไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่เมืองวัง ซึ่งเป็นที่อยู่ของคนจำพวกข่าอยู่โดยมากไม่ได้ขึ้นกับผู้ใด และไม่มีใครปกครอง แต่แผ่นดินเมืองวังนี้อยู่ในอาณาเขตของเมืองเวียงจันทน์ครั้นพวกภูเก็ตไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่เมืองวังแล้วคนจำพวกซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่แต่เดิม ก็เกิดการอิจฉาแก่งแย่งอยากจะยกตนเป็นนายพวกภูเก็ต พวกภูเก็ตก็อยากจะยกตนเป็นนายพวกข่าเช่นเดียวกัน ต่างพวกต่างไม่ยินยอมกันจึงได้ตกลงสัญญากันว่า ถ้าฝ่ายใดเอาหน้าไม่ยิ่งผา (ภูเขา) ลูกหน้าไม่ติดคาอยู่กับผา ฝ่ายนั้นจะได้เป็นนายอีกฝ่ายหนึ่งจะขึ้นอยู่ในความปกครอง เมื่อสัญญาตกลงกันแล้วหัวหน้าทั้ง 2 ฝ่ายจึงพร้อมกันนำหน้าไม้ไปยิงผา ชื่อผาบุญ (เขาบุญ) อยู่ทางทิศตะวันตกของเมืองวัง ครั้นเมื่อไปถึงผาบุญแล้วได้ตกลงให้พวกข่ายิงผาก่อน พวกคนข่าเป็นคนมีนิสัยซื่อไม่มีไหวพริบ จึงเตรียมหาหน้าไม้ขนาดใหญ่และแข็งแรง ขาหน้าไม้ยาว 3 ศอก ยิงไปปลุกก่อนหินผา ลูกหน้าไม้กระดอนกลับคืนมาได้เข้าติดคาก่อนผาไม้ ฝ่ายพวกภูเก็ตมีไหวพริบดีกว่า ทำธนูคันเล็ก ๆ แล้วเอาขี้สตูร์ (ชันนางโรง) ติดปลายลูกธนู ยิงไปเบา ๆ ลูกธนูไปติดปักอยู่กับก้อนหินผา พวกคนข่าเห็นเป็นการอัศจรรย์ เลยยอมขึ้นอยู่ในความปกครองของพวกภูเก็ต ส่วนพวกชาติข่าที่ไม่ยอมอยู่ในความปกครองของพวกภูเก็ตมีบ้างเล็กน้อย ต่างก็พากันหลบหนีไป พวกภูเก็ตได้ทราบเหตุจึงได้จัดการออกติดตามไปสกัดทางอยู่ยังผาอีกแห่งหนึ่ง ชื่อ ผากาด (เขากาด) ซึ่งเป็นผาที่มีช่องทางแคบ เป็นทางเดินได้เฉพาะช่องเดียวแต่ไม่พบ จึงติดตามต่อไปอีกถึงผาอีกแห่งหนึ่งที่ผาอุด (เขาอุด) เป็นผาที่มีถ้ำลึก คนพวกข่าได้หนีเข้าไปอยู่ในถ้ำหลายครัวเรือน พวกภูเก็ตติดตามไปถึงปากถ้ำผากูด เห็นมีรอยเท้าคนเดินเข้าไปในถ้ำเป็นจำนวนมาก จึงจุดไฟเผาสุ่มตรงปากถ้ำควัน

พริกเข้าไปกลบอยู่ในถ้ำ คนพวกขาที่หนีหลบเข้าไปอยู่ในถ้ำ ทนควันพริกกรมไม่ได้จึงออกมาและยอมสวามิภักดิ์อยู่ในความปกครองของพวกภูไททั้งสิ้น เจ้าอนุธรรมได้ทราบเหตุ จึงได้ตั้งให้ท้าวท่าซึ่งเป็นหัวหน้าพวกภูไท และพวกขาในเมืองวังขึ้นเป็นพระยาท่า ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองวังขึ้นอยู่ในความปกครองของเมืองเวียงจันทน์ เมื่อถึงเวลาสิ้นปี ต้องจัดหาพว้าปลายตัด (มีดโต้) และขวาน รวมปีละ 500 เล่ม นำไปส่งส่วยเมืองจันทน์ทุก ๆ ปี ที่เมืองเวียงจันทน์นั้น ในเขตแดนใกล้กับเมืองคำไร่ ซึ่งเป็นเมืองของชนชาติญวน พระยาท่ามีความเกรงกลัวว่าพวกญวนจะมาตีเอาบ้านเมือง จึงได้นำเอาขี้ผึ้งหนักปีละ 5 ชั่ง 5 ปีก ไปส่งส่วยให้แก่เจ้าเมืองราชคำไร่อีกด้วย ต่อมาพระยาท่าเจ้าเมืองถึงแก่กรรมเจ้าอนุธรรม เจ้าเมืองเวียงจันทน์จึงให้พระยาติโช นามเดิมไม่ปรากฏ เป็นเจ้าเมืองแทน ครั้นพระยาติโชถึงแก่กรรม เจ้าอนุธรรมเจ้าเมืองเวียงจันทน์จึงตั้งให้ท้าวท่าบุตรคนที่ 2 ของพระยาท่าเป็นพระยาท่า เป็นเจ้าเมืองวังต่อมา พระยาท่าได้ตั้งให้ท้าวแก้วผู้น้องชายเป็นอุปฮาดอยู่บ้านหนึ่งต่างหาก ท้าวแก้วเป็นคนสัตย์ชื่อ มิใจ โอบอ้อมอารีต่อไพร่บ้านพลเมือง มิใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ข่าวไพร่ราษฎร ส่วนพระยาท่าผู้พี่ชายเป็นคนใจร้ายเหี้ยมโหด ไม่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ราษฎร พวกราษฎรจึงพากันนิยมนับถือท้าวแก้วอุปฮาดเป็นจำนวนมาก พระยาท่าก็รู้สึกว่ารราษฎรพากันนับถืออุปฮาดมากกว่าตน เกรงว่าอุปฮาดจะคิดทรยศแก่ตนจึงสั่งให้ท้าวแก้วอุปฮาดมาหาที่เมืองวัง อุปฮาดแก้วพร้อมด้วยนางหมอล่วงภรรยาซึ่งมาถึงเมืองวัง พระยาท่าจึงได้เอาหอกแทงอุปฮาดแก้วตาย นางหมอล่วงภรรยาอุปฮาดแก้วจึงหนีซ้างหนีกลับคืนไปแจ้งแก่นางลาวผู้เป็นมารดา นางลาวได้ทราบก็มีความโกรธจึงแข่งไว้ว่า คนชาติเชื้อภูไทนี้พี่น้องท้องเดียวกันแท้ ๆ ก็ยังฆ่ากันเอง ต่อไปขออย่าให้คนพวกนี้มีอายุมันยืนนาน ถ้าจะได้เป็นเจ้าเป็นนายก็ขออย่าให้ได้รับความเจริญ แล้วอย่าให้คนจำพวกนี้ได้อยู่เรือนพื้นกระดานฝากระดาน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2543, หน้า 34-35) ได้กล่าวถึงประวัติการโยกย้ายถิ่นฐานของกลุ่มชน การแพร่หลายของพระพุทธศาสนา ประวัติการสร้างพระธาตุพนม และการเกี่ยวข้องตลอดจนการเปลี่ยนแปลงในทางสังคมวัฒนธรรมของบ้านเมืองโบราณในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะแถบลุ่มน้ำโขงเป็นอย่างคือจากกล่าวได้ว่า กลุ่มชนโบราณที่เคยอาศัยอยู่บนสองฝั่งของแม่น้ำโขงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย คือการตั้งจังหวัดอุดรธานีลงมาจนจรดเขตจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นเผ่าพันธุ์ของกลุ่มชนที่เคยเคลื่อนย้ายจากหนองแสในมณฑลยูนนานทางตอนใต้ของประเทศจีนมาตามลำแม่น้ำโขง และไปตั้งถิ่นฐานชุมชนกันอยู่ตามที่ราบลุ่มของสองฝั่ง และบริเวณลุ่มน้ำอื่น ๆ ที่ใกล้เคียงกลุ่มชนเหล่านี้ ในชั้นแรกมีลัทธิทางศาสนาเป็นแบบถือผี มีการบูชา自然是สำคัญ กลุ่มชนที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงบริเวณจังหวัดนครพนม หรือแต่เดิมคือแคว้นศรีโคตรบูรณ้อยู่ในท้องที่มีการคมนาคมกับแคว้นอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้ทะเล เช่น แคว้นจูลณี และแคว้นอินทปัฐนคร (เปรมวิทย์ ท่อแก้ว, 2543, หน้า 42-43) ว่ารัฐโคตรบูรณอันมีที่ตั้งอยู่ทางภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีศูนย์กลางที่นครพนม มีเจดีย์พระธาตุพนมเป็นศาสนสถานหลักของรัฐตั้งขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 13 มีอาณาเขตครอบคลุมดินแดนสองฝั่งแม่น้ำโขงในแอ่งสกลนครตั้งแต่อุครธานีหนองคายเวียงจันทน์ นครพนม จรดเขตมุกดาหาร อุบลราชธานี (ธิดา สาระยา, 2539, หน้า 333-334) ว่า ทำเลที่ตั้งเป็นชุมทางคมนาคม ที่ทางเหนือติดต่อกับเขตยูนนาน และภาคเหนือของไทยทางตะวันออกเฉียงเหนือเป็นเส้นทางติดต่อกับเวียตนาม และข้ามไปติดต่อกับพวกจามทางตะวันออกเฉียงใต้ ลงใต้ตามลำน้ำโขงติดต่อกับพวกขอมทางตะวันออกเฉียงใต้สามารถติดต่อกับชุมชนในแอ่งโคราช สุโขทัย และอยุธยา ความหลากหลายของคติและรูปแบบทางศิลปกรรมตลอดจนทางวัตถุวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่พบได้ช่วยอธิบายถึงความหลากหลายของคนหลายกลุ่มหลายเหล่าที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในแถบนี้สันนิษฐานว่าเดิมกลุ่มชนในดินแดนแถบนี้นับถือผีอันเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่ยึดถือกัน และมีการบูชาพระยานาคต่อมาได้หันมานับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาทตามแบบทวารวดี ซึ่งเผยแพร่ขึ้นไปจากลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาไปยังลำน้ำมูลและลำน้ำชีแล้ว แพร่หลายทั่วภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยได้หลักฐานจากตำนานพระอูรังคราตุว่าด้วยประวัติความเป็นมาของบ้าน เมืองในแถบนี้ กล่าวถึงการสร้างโบราณสถานสำคัญ ๆ ทางพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทในรัฐ โคตรบูรณคือเจดีย์พระธาตุพนม ในพุทธศตวรรษที่ 13 เป็นพระเจดีย์ศาสนสถานเก่าแก่ที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเชื่อกันว่าภายในพระเจดีย์เป็นที่บรรจุพระอูรังคราตุ (อูรังคราตุ หมายถึง พระบรมสารีริกธาตุบริเวณส่วนหน้าอกของพระพุทธเจ้า) พระเจดีย์นี้ถูกสร้างขึ้นโดยชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานบริเวณสองฝั่งลุ่มแม่น้ำโขง เป็นปูชนียวัตถุสถานที่รวมศรัทธาความเชื่อพุทธศาสนิกชนในแถบลุ่มแม่น้ำโขงและดินแดนต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (วารสารไทยนิยม, 2540, หน้า 6) ได้อธิบายว่าภูไท เป็นคำเรียกชนเผ่านี้มาตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ชาวภูไทอพยพข้ามแม่น้ำโขงจากฝั่งซ้ายมาทางฝั่งขวา พร้อมกันนั้นชนเผ่านี้ได้ทำพิธีสังเวชเชษฐเทวมหศักดิ์ที่เชื่อว่าเป็นวิญญานอันศักดิ์สิทธิ์สำหรับชนเผ่าภูไทตามมาคุ้มครองในระหว่างเดินทางให้แล้วคลาดตลอดปลอดภัยที่คุ้มบ้านเป็นเนินสูง และใกล้แหล่งน้ำพร้อมกับตั้งศาลเจ้าขึ้นเป็นที่สังสถิของเทวมหศักดิ์และร่วมกันเป็นหอถลาหรือถลาเป็นสถานที่พึ่งพาจิตวิญญาน รวมทั้งการเพาะปลูกให้ได้ผลตลอดทั้งปี ชนเผ่าภูไทได้กระจัดกระจายกันอยู่เป็นจำนวนมากภายในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ภาคกลาง โดยเฉพาะแขวงคำม่วน และแขวงสุวรรณเขต ราชการกระจายเสียงสถานีวิทยุแห่งชาติแขวงคำม่วนที่ออกอากาศกระจายเสียงที่เมืองท่าแขก ราชการ “สบายดี คำม่วน หรือสวัสดิ์คำม่วน” จะมีรายการภาคภาษาภูไทร่วมอยู่ด้วยเป็นการแจ้งข่าวสารไปยังพี่น้องชนเผ่าภูไท หรือชาวภูไทที่อาศัยอยู่บนเนินที่ราบและเขตภูเขา ชาวภูไทมีสำเนียงภาษาพูดเป็นของตนเอง เช่นเดียวกับชาวบ้านส่วนอื่นของประเทศไทย ใช้เสียงเออ หรือสระเออ มากกว่าเสียงสระอื่น ๆ เช่น คำว่า เกลือจะออกเสียงเป็น เก้อ “เจ้าเว้ามีถี้ ข้อยเว้าถี้”

หมายถึง “คุณพูดไม่ถูก” สำหรับภาษาพูดของชาวภูเก็ต และความหมายในภาษาไทยบางแห่งก็มีสำเนียง หรือคำพูดแปลกออกไปอาจจะมีภาษาถิ่น หรือภาษาลาวอีสานปนอยู่ด้วยแต่ยังคงแบบสำเนียงภาษาภูเก็ตดั้งเดิม เช่น คำว่า “หัวเช่า” จะพูดว่า “หัวไค้ย” และคำว่า “กล้วย” จะออกเสียงเป็น “โก้ย” “ทำอะไร” หมายความว่า “เอ็ดเผื่อ” ปี 2526 มีการเปลี่ยนคำว่า “ภูเก็ต” มาเป็น “ผู้ไทย” โดยไม่ทราบสาเหตุจากคนบางคนที่กำหนดไว้

ดังนั้นความหมายคำว่า “ภูเก็ต” หมายถึงคนที่อยู่บนภูเขาอยู่ในดงป่าทึบ เป็นชาวดงชาวป่า และ “ผู้ไทย” หมายถึงคนที่เป็นคนไทยจึงทำให้พอที่จะเข้าใจว่าคนไทยที่อยู่ในจังหวัดนครพนมนั้นมาจากมณฑลยูนนานทางตอนใต้ของประเทศจีน (วารสารไทยนิยม, 2540, หน้า 3) ได้อธิบายว่า “ผู้ไทย” คำนี้เป็นชื่อชาติมิใช่ชื่อพวก เมื่อบอกว่าภูไทก็คือไทย ภูไทมีอยู่ในสิบสองจุไทย ชาวหลวงพระบางเรียกว่า ลาวเก่า เพราะพวกภูไทได้อยู่ในแคว้นนี้ก่อน และมีมณฑลยูนนานกับเมืองเซโปนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง พวกลาวโซ่งหรือลาวทรงที่อยู่จังหวัดราชบุรี เพชรบุรี ก็คือพวกภูไทนี้โซ่งแปลว่ากางเกง ตามหลักพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2493 และ พ.ศ. 2525 ได้ให้คำนิยามไว้ว่า “ผู้ไทย” คำนี้เป็นคำนามเป็นชื่อชนชาติไทยสาขาหนึ่งแถวสิบสองจุไทย “ผู้” เป็นคำใช้แทนคำว่าคนหรือสิ่งที่เสมือนคน เช่น ผู้้นั้น ผู้นี้ ผู้ดี ใช้ประกอบคำวิเศษณ์เป็นคำบอกเพศหมายความว่า เช่น ม้าตัวผู้ วัวตัวผู้ คำว่า “ไท” (คำโบราณ) เช่น ปีโปะหนไทกัศเหมา (ประชุมจารึกสยามภาคที่ 1 จารึกสุโขทัยของศาสตราจารย์ ยอชเชเดส ชำระและแปลสำหรับหอพระสมุด วชิรญาณ พ.ศ.2497) “ไทย” คำนี้เป็นคำนาม คือผู้เป็นใหญ่ไทยมาจากไทเป็นประเทศและชนชาติที่อยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีพรมแดนติดต่อกับลาว เขมร มาเลเซีย และพม่าชนชาติไทยมีหลายสาขาคือด้วยกัน เช่น ไทใหญ่ ไทดำ ไทขาว มีความอิสระในตัว ความไม่เป็นทาส คนเช่นไทยบ้านนอก ว่าคนบ้านนอก ไทยใจแตกย์ ว่าคนใจัยกษ (มหาชาติคำหลวงฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ พ.ศ.2495) การเขียน “ไท” เดิมตัว “ย” ต่อท้ายเป็นการเติมตามแบบเขียนบาลี เมื่อพุทธศตวรรษที่ 12 สมัยจามเทวีวงศ์ อันเป็นยุคเกี่ยวกับการตั้งอาณาจักรน่านเจ้านั่นเอง ส่วน “ภู” คำนี้ ก็เป็นคำนาม หมายถึงดินแผ่นดิน ดินโลก (มาจากภาษาบาลีสันสกฤต) ภูตล พื้นโลก แผ่นดิน ภูธร พระราชา ภูเขา ภูเรศวร ภูนาถ ภูนายก ภูเนตุ ภูบดินทร์ ภูบดี ภูบาล ภูบศวรร ภูภูษ เป็นคำนามพระเจ้าแผ่นดิน (มาจากภาษาสันสกฤต) และ “ภู” คำนี้ยังหมายถึง เนินสูงขึ้นไปเป็นจอมเขา ภูเขา เนินที่สูงขึ้นไปเป็นจอมเขาคงขนาดใหญ่หรือสูง ภูเขาน้ำแข็งภูเขาไฟ ภูผา คือเขาหิน ชาวภูเก็ตที่อยู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอยู่ในเขต อำเภอกุฉินารายณ์ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ อำเภอเรณูนคร อำเภอธาตุพนม อำเภอนาแก อำเภอศรีสงคราม อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม อำเภอนิคมคำสร้อย อำเภอหนองสูง อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร อำเภอพรรณานิคม อำเภอวาริชภูมิ อำเภอดอนนาหว้า จังหวัดสกลนคร และมีในเขตจังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดอุดรธานี บางตำบล แต่ในปัจจุบันชาวภูเก็ตได้ไปอยู่แทบ

ทุกจังหวัดในประเทศไทยอันเนื่องมาจากการไปทำมาหาเลี้ยงชีพ เลี้ยงครอบครัว ชาวภูไทนั้นมีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น ภูไทดำ ภูไทขาว ลาวเก่า ลาวโซ่งบ้าง การเขียนชื่อ และเรียกชื่อภูไทนี้ได้มีบางท่านเขียน และเรียกว่า “ภู” “ภูไทย” “พูไทย” “พูไท” ก็มีการเขียน ภู หรือ พู แบบนั้นอาจมีการสืบทอดมาจากการเรียกและเขียนตามภาษาจีนก็ได้เพราะว่าชาวจีนเรียกไท่ว่า “พูนุง” เป็นชื่อคนไทยที่อยู่เหนือพวกภูเขย่นขึ้นไปคำว่า “พู” แปลว่าไทย (พงศาวดารชาติไทย เล่ม 1 หน้า 160-200)

2. พื้นที่วิจัย จังหวัดนครพนม อำเภอเรณูนคร ตำบลเรณูนคร ตำบลโพททอง ตำบลเรณูใต้

“โคตรบูร” หรือ “พนม” เป็นอาณาจักรหนึ่ง จากจดหมายเหตุกรีก กล่าวว่า “อาณาจักรพูนัน” เป็นอาณาจักรที่มีอำนาจแผ่ออกไปกว้างขวางมากจนถึงแหลมมลายูและพม่า “โคตรบูร” เป็นอาณาจักรที่เจริญรุ่งเรืองสืบต่อมาตลอดระยะเวลาอันยาวนาน มีเจ้านครเป็นผู้ปกครองสืบต่อกันมาหลายยุคหลายสมัย แต่เดิมอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ครั้นต่อมาอีกหลายปีย้ายมาอยู่ทางฝั่งขวาอาณาจักรศรีโคตรบูร เป็นอาณาจักรที่สร้างขึ้นโดยพระยาโคตรระบอง ซึ่งเป็นโอรสพระยาโคดมเทวราช และเป็นผู้สร้างเมืองพิจิตร

ประวัติของพระยาโคตรระบอง มีกษัตริย์พระองค์หนึ่งซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์ของพระลือครองราชสมบัติ ณ เมืองนครสวรรค์บุรี มีพระมเหสีพระนามว่า สุมณฑาเทวี ในรัชสมัยของพระองค์มีบุรุษผู้หนึ่งใช้ไม้จั่วคานหม้อข้าวจนหม้อข้าวดำไปทั้งหม้อ ด้วยอารมณ์ตกใจกลัวเพื่อนคู่ค้าเลยรีบกินข้าวดำหมดทั้งหม้อ ปรากฏว่ามีเรี่ยวแรงดั่งช้างสาร ต่อมาพระมหากษัตริย์ผู้ครองนครสวรรค์บุรีเสด็จสวรรคต บุรุษผู้นั้นจึงได้รับเชิญให้เป็นกษัตริย์ครองเมืองสืบแทน และได้รับถวายพระนามว่า “พระยาโคตรระบอง” เมื่อพระยาโคตรระบองครองเมือง ต่อมาเกิดแผ่นดินไหว โจรทำนายว่าจะมีผู้มิบุญมาเกิด พระยาโคตรระบองเกรงว่า ผู้มิบุญจะมาชิงราชสมบัติจึงสั่งให้จับหญิงมีครรภ์มาฆ่าเสียทุกคน บังเอิญหญิงมีครรภ์ที่มีผู้มิบุญมาเกิดได้หลบหนีรอดไปได้ ภายหลังเกิดแผ่นดินไหวอีก โจรทำนายว่า ผู้มิบุญได้เกิดมาแล้ว พระยาโคตรระบองจึงสั่งให้จับเอาทารกมาครอกไฟจนหมดสิ้นในทารกเหล่านั้นมีผู้หนึ่งถูกไฟลวกตามมือตามเท้าคั้นรอนออกจากกองไฟไปได้ นายป่าช้าจึงนำทารกนั้นไปเลี้ยงไว้จนเติบโต เมื่ออายุได้ 15 ปี เขาเป็นเด็กพิการเดินไม่ได้ ได้แต่กัดแครง ๆ เลยได้ชื่อว่า “แครง” อยู่มาวันหนึ่งประชาชน โจทก์ขานกันว่า ผู้มิบุญจะมาผู้คนแตกตื่นกันไปดู แครงก็ไปด้วย ขณะนั้นพระอินทร์แปลงร่างเป็นผู้เฒ่ามาพบเด็กพิการ ได้นำน้ำ อาหาร น้ำมันทา และเครื่องราชกกุธภัณฑ์มาให้ เมื่อเด็กพิการกินอาหารแล้วเกิดกำลังวังชา เอาน้ำมันทาตัวร่างกายก็หายเป็นปกติ ผิวพรรณผ่องใส ได้แต่งตัวเต็มยศขี่ม้าเหาะไปในอากาศเหนือนครสวรรค์บุรี พระยาโคตรระบอง

ทอดพระเนตรเห็นตักพระทัยเอาระบองขว้างไปก็ไม่ถูก แต่กระบองกลับไปถูกข้างตายถึงล้านตัว จึงคิดหนี ด้วยความละอายพระทัย และตกลงใจว่าจะไปสร้างเมือง ณ ที่ที่ข้างตายล้านตัว ต่อมาได้ แต่งงานกับพระธิดาพระเจ้าล้านช้างแล้วสร้างเมืองขึ้นภายหลังเรียกว่า “นครศรีสัตนาคนหุต”

พระยาโคตรบองมาจากลพบุรีบ้าง เวียงจันทน์บ้าง ระวังบ้าง จากคำให้การของชาวกรุงเก่าเล่าว่า พระยาโคตรบองเป็นโอรสพระร่วงหนีมาจากสุโขทัย ได้มาครองเมืองล้านช้าง และได้กับพระธิดาพระเจ้าเวียงจันทน์ พระราชบิดาจึงให้มาครองเมืองศรีโคตรบูร ซึ่งเป็นเมืองลูกหลวงขึ้นแก่นครล้านช้าง (เวียงจันทน์) หนังสือบางฉบับกล่าวว่า ครั้งหนึ่งพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตล้านช้างมีพระราชประสงค์ที่จะให้พระราชบุตรองค์หนึ่งพระนามว่า “เจ้าโคตะ” (คงเป็นพระราชบุตรเขย) ได้ครองเมืองจึงสร้างเมือง ๆ หนึ่งที่ปากห้วยหินบูรณ (ปากห้วยบรรจบลำน้ำโขงฝั่งซ้าย ตรงข้ามอำเภอท่าอุเทน ตอนเหนือเมืองนครพนม บางคนเรียกว่า “หินปูน”) ให้ชื่อเมืองใหม่นี้ว่า “ศรีโคตรบูรณ” เป็นเมืองลูกหลวงขึ้นต่อเมืองเวียงจันทน์ ได้แต่งตั้งให้เจ้าโคตะเป็น “พระยาศรีโคตรบูรณ” สืบราชสมบัติครองนครมาได้หลายองค์จนถึงพระองค์มีฤทธิ์ด้วยกระบอง จึงทรงได้พระนามว่า “พระยาศรีโคตรบอง” และทรงย้ายเมืองมาตั้งที่ป่าไม้รวกห้วยศรีมังริมแม่น้ำโขงฝั่งซ้าย (คือ เมืองเก่าได้ เมืองท่าแขกในปัจจุบัน)

เมื่อพระเจ้าศรีโคตรบองสวรรคตแล้ว เจ้าสุบินราช โอรสพระเจ้าศรีโคตรบองครองราชย์สมบัติแทน ได้ทรงพระนามว่า “พระยาสุมิตธรรมราช” เมื่อพระยาสุมิตธรรมราชสวรรคตแล้ว เจ้าโพธิสารราชโอรสครองนครสืบแทนทรงพระนามว่า “พระเจ้าโพธิสารราชธานีศรีโคตรบูรณ” เมื่อสวรรคตแล้ว ไม่มีกษัตริย์ผู้ครองนครสืบแทน คงมีแต่มหาอำมาตย์ได้ผลัดเปลี่ยนกันเข้ารักษาเมือง เมื่อ พ.ศ. 2286 (บางฉบับว่า พ.ศ. 2283) เจ้าเมืองระแหงให้โอรสสององค์ เลี้ยงจุดบั้งไฟ องค์ละกระบอก ถ้าบั้งไฟของใครไปตกที่ใดก็จะสร้างเมืองให้ครอง บั้งไฟของโอรสองค์ใหญ่ไม่คิด จึงได้ครองเมืองระแหงแทนส่วนบั้งไฟของโอรสองค์เล็กพุ่งมาตกที่ห้วยขวาง (ปัจจุบันเรียกว่าเซบั้งไฟ) ใกล้ถึงสร้างถ่อ และดงเชียงซอน (บางฉบับใช้ชื่อว่า ดงเชียงซอน) จึงดำริสร้างเมืองที่ตรงนั้นแต่สร้างไม่สำเร็จเพราะบุตรกรมการผู้ใหญ่ข่มเหงราษฎรที่มาด้วย บั้งเอิญขณะนั้นไม่มีกษัตริย์ครองเมืองศรีโคตรบูรณ อำมาตย์จึงได้อัญเชิญโอรสองค์เล็กขึ้นเป็นกษัตริย์ครองแทน ได้ทรงพระนามว่า “พระยาขัตติยวงษราชบุตรมหาฤาไชยไตรยทศฤาเดชเชษฐบุรีศรีโคตรบูรณหลวง” พระองค์ทรงซ่อมแซมบ้านเมืองและวัดวาอารามจนรุ่งเรืองครองเมืองได้ 11 ปี ถึง พ.ศ. 2297 จึงถึงพิราลัย อำมาตย์จึงได้ยก “เจ้าเอวก่าน” ราชโอรสขึ้นครองเมืองศรีโคตรบูรณ ได้ทรงพระนามว่า “พระบรมราชา” ทรงครองนครศรีโคตรบูรณได้ 24 ปี ได้ถึงพิราลัยใน พ.ศ. 2321 ขณะนั้นท้าวคำสิงห์ ราชบุตรเขยพระบรมราชาได้เป็น “พระนครานุรักษ์” และครองเมืองศรีโคตรบูรณแทนพระบรมราชา ตั้งแต่พระยานครานุรักษ์มีความเห็นว่า เมืองนี้มีที่ตั้งอยู่ที่เมืองห้วยหินบูรณแล้ว จึงได้เปลี่ยนนาม

ใหม่ว่า “เมืองมรุกขนคร” เพราะถือว่าสร้างขึ้นอยู่ในดงไม้รวก นามเมืองศรีโคตรบูรณจึงเปลี่ยนไป ตั้งแต่ครั้งนั้น พระนครานุรักษ์หรือท้าวคำสิงห์ได้ครองศรีโคตรบูรณต่อมาตั้งแต่ครั้งนั้น ส่วนท้าวแก้วโอรสพระบรมราชา (เอวก่าน) ซึ่งบิดานำไปถวายตัวเป็นมหาดเล็กอยู่กับเจ้านครจำปาศักดิ์ ตั้งแต่พระชนมายุได้ 15 พรรษา ได้ทราบข่าวท้าวคำสิงห์ครองเมืองแทนพระราชบิดาของตนก็น้อยพระทัย และไม่พอพระทัยนัก จึงกราบทูลลาเจ้านครจำปาศักดิ์กลับมา และได้เกลี้ยกล่อมราษฎรจำนวนหนึ่งสร้างเมืองขึ้นที่บ้านแก่งเหล็กริมห้วยน้ำยม เรียกชื่อว่า “เมืองมหาชัยกอบแก้ว” ตั้งแข็งเมืองไม่ยอมอยู่ใต้อำนาจพระนครานุรักษ์ (ท้าวคำสิงห์) พระนครานุรักษ์จึงไปขอกำลังจากกรุงศรีสัตนาคณหุต (เวียงจันทน์) แต่ไม่ได้ จึงไปขอจากญวนได้ 6,000 คน โดยนำพลญวนมาพักอยู่ที่เมืองคำเกิด เพราะกลัวท้าวแก้วพระนครานุรักษ์ทราบ แต่ท้าวแก้วก็ทราบจึงได้ยกไพร่พลจำนวน 4,000 คน ได้คุมเครื่องบรรณาการไปหาแม่ทัพญวนที่เมืองคำเกิดและอ้างว่าเป็นเจ้าเมืองมรุกขนคร ฝ่ายญวนหลงเชื่อจึงนำกำลังมาสมทบตีเมืองมรุกขนครแตกพ่าย พระนครานุรักษ์จึงพาครอบครัวหนีข้ามแม่น้ำโขงไปอยู่ตรงเซกาฝั่งขวาแม่น้ำโขง แล้วส่งคนไปขอกำลังจากเวียงจันทน์ พระเจ้าเวียงจันทน์ให้พระยาเชียงสาเป็นแม่ทัพยกมาช่วย โดยตั้งค่ายอยู่ที่บ้านหนองจันทน์ (ห่างจากตัวเมืองนครพนมปัจจุบัน 4 ก.ม.) ค่ายหนึ่ง อีกค่ายหนึ่งตั้งอยู่ที่บ้านธาตุน้อยศรีบุญเรือง แล้วทำปีกกาโอบถึงกันเพื่อโจมตีมรุกขนคร ซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้าม (เมืองเก่าได้เมืองท่าแขกในปัจจุบัน) กองทัพญวนซึ่งตั้งอยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงได้ทำสะพานเป็นแพลูกบวบยกข้ามแม่น้ำโขงมาตีทัพพระยาเชียงสา แต่ถูกยิงด้วยปืนใหญ่ตัดสะพานแพลูกบวบขาด แล้วยกกำลังเข้าสู้รบกับญวนถึงขั้นตะลุมบอนกัน พระยาเชียงสาได้รับชัยชนะ และฆ่าญวนตายเป็นจำนวนมาก ศพลอยไปติดเกาะทับถมกันมากมายจนได้ชื่อว่า “ดอนแกวกอง”

จากนั้นพระยาเชียงสาได้เกลี้ยกล่อมท้าวแก้วเจอนยินยอม พระเจ้าเวียงจันทน์จึงโปรดให้ท้าวแก้วเป็นเจ้าเมืองมรุกขนครทรงพระนามว่า “พระบรมราชา (แก้ว)” และให้ย้ายมาตั้งทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงที่บ้านธาตุน้อยศรีบุญเรือง ปากห้วยบังฮวกโดยเรียกชื่อเมืองตามเดิม ส่วนพระนครานุรักษ์ (คำสิงห์) ไปตั้งเมืองขึ้นใหม่ที่บ้านเนินทรายปี พ.ศ. 2321 พระเจ้าศิริบุญสาร เจ้าเมืองเวียงจันทน์ได้ยกกองทัพไปตีพระตา และพระวอที่บ้านภูंनाแก แขวงเมืองจำปาศักดิ์ ได้ฆ่าพระวอตาย (บางฉบับว่า พระวอตายในที่รบที่หนองบัวลำพู แต่บางฉบับก็ยืนยันว่า พระวอเป็นไข้ตายที่บ้านภูंनाแกเมื่อวันศุกร์แรม 12 ค่ำ เวลา 3 ยาม ศิริอายุได้ 88 ปี) ส่วนพระตาเห็นเหลือกำลังที่จะต้านทานได้จึงขอกองทัพจากกรุงธนบุรีมาช่วย พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาภักดิ์ศึก กับพระยาสุรสีห์ยกกองทัพไปปราบปรามตีได้เมืองเวียงจันทน์ เมืองหนองคาย และเมืองมรุกขนคร ส่วนพระเจ้าศิริบุญสารแห่งนครเวียงจันทน์ และพระบรมราชา (แก้ว) เจ้าเมืองมรุกขนครได้หนีไปอยู่ที่เมืองคำเกิด เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกได้อัญเชิญพระแก้วมรกตและพระบาง

รวมทั้งนำโอรสของพระเจ้าศิริบุญสารลงไปอยู่กรุงธนบุรีด้วย พ.ศ. 2325 เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกได้ปราบดาภิเษกเป็นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงชุบเลี้ยงโอรสของพระเจ้าศิริบุญสารเป็นอย่างดี พระเจ้าศิริบุญสารอยู่ที่เมืองคำเกิดได้ 5-6 ปี ทรงพระชราภาพและทรงทราบว่าโอรสอยู่ด้วยความผาสุกจึงเสด็จจากเมืองคำเกิดกลับเมืองเวียงจันทน์ และขอสวามิภักดิ์ต่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ไม่ทรงวางพระหฤทัย จึงตั้งให้เจ้านันทเสน โอรสองค์ใหญ่ของพระเจ้าศิริบุญสารที่อยู่กรุงเทพฯ ให้กลับไปครองเมืองเวียงจันทน์แทนพระราชบิดา แล้วโปรดเกล้าฯ ให้คืนพระบางไปด้วย ส่วนที่เมืองมรุกขนครนั้น เมื่อได้ย้ายมาตั้งที่ปากห้วยบางฮวกได้ประมาณ 20 ปี น้ำได้กัดเซาะตลิ่งพังลงน้ำไปมาก จึงได้ย้ายเมืองมาตั้งที่บ้านหนองจันทน์ พระบรมราชา (กุ้แก้ว) เป็นเจ้าเมืองครองเมืองได้ 12 ปี จึงถึงพิราลัยในปี พ.ศ.2333 พระเจ้าเวียงจันทน์จึงโปรดให้ท้าวพรหมมา โอรสพระบรมราชา(กุ้แก้ว) ครองเมืองมรุกขนครสืบแทนพระบรมราชา (พรหมมา) จึงได้นำต้นไม้เงินต้นไม้ทองและเครื่องราชบรรณาการไปทูลเกล้าฯถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชที่กรุงเทพมหานคร และขอเป็นเมืองขึ้นด้วย เมืองมรุกขนครจึงต้องขึ้นกับกรุงเทพฯ และเมืองเวียงจันทน์ พ.ศ. 2334 เจ้านันทเสนแห่งเมืองเวียงจันทน์ได้คบคิดกับพระบรมราชา(พรหมมา)แห่งเมืองมรุกขนคร ทำหนังสือกลับไปถึงพระเจ้าแผ่นดินญวนเพื่อขอกำลังมารบกับกรุงสยาม ส่วนพระเจ้าแผ่นดินญวนมีความจงรักภักดีต่อกรุงสยาม จึงได้ส่งหนังสือนั้นไปถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อพระองค์ทราบจึงโปรดเกล้าฯให้เรียกเจ้านันทเสนและพระบรมราชา (พรหมมา) ลงไปเฝ้าที่กรุงเทพฯ เจ้านันทเสน และพระบรมราชา (พรหมมา) ให้ลงไปเฝ้าแต่โดยดี เมื่อทรงสอบสวนจนได้ความจริงแล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ยกโทษให้ทรงแต่งตั้งให้เจ้าอินทวงศ์ อนุชาเจ้านันทเสนไปครองเมืองเวียงจันทน์แทน และให้เจ้าอนุวงศ์ (พระนามย่อเรียกว่า “อนุ”) เป็นอุปราช พ.ศ. 2337 ได้เกิดศึกพม่าทางเมืองเชียงใหม่ กองทัพไทยต้องไปปราบปรามศึกพม่า เจ้านันทเสนและพระบรมราชา (พรหมมา) ขออาสาไปในกองทัพด้วย ครั้นยกกองทัพไปเมืองเถินพระบรมราชา (พรหมมา) บริโภคผักหวานเบือจนถึงแก่อนิจกรรมที่เมืองเถิน ท้าวสุคตาซึ่งเป็นพี่ชายภรรยาของพระบรมราชา (พรหมมา) จึงนำเครื่องราชบรรณาการลงไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทที่กรุงเทพฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ท้าวสุคตาเป็นพระบรมราชา ขึ้นครองเมืองมรุกขนคร และให้เปลี่ยนนามเมืองเสียใหม่ว่า “เมืองนครพนม” ขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ ทางเดียว การที่พระราชทานนามว่า “เมืองนครพนม” นั้นสันนิษฐานได้ว่า อาจจะเนื่องด้วยแต่เดิมเมืองนี้เป็นเมืองลูกหลวงมาก่อน เป็นเมืองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ จึงให้ใช้คำว่า “นคร” หรืออีกนัยหนึ่ง คำว่า “นคร” นี้อาจรักษาชื่อเมืองเดิม คือเมืองมรุกขนครไว้ ส่วนคำว่า “พนม” นั้น อาจจะเนื่องด้วยจังหวัดนี้องค์พระธาตุพนมประดิษฐานอยู่ที่อำเภอธาตุพนม ซึ่งเป็นปูชนียสถานที่สำคัญอย่างยิ่ง อีกประการหนึ่ง อาจจะเนื่อง

ด้วยจังหวัดนี้ แต่เดิมมีอาณาเขตกินไปถึงดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง คือบริเวณเขตเมืองท่าแขก ซึ่งมีเขตดินแดนเป็นภูเขาสลับซับซ้อนมากมายไปจนถึงดินแดนประเทศญวนจึงนำคำว่า “พนม” เพราะคำว่า “พนม” แปลว่า “ภูเขา” เมื่อทำวสุตดาได้เป็นพระบรมราชาเจ้าเมืองนครพนม ทำวกิ่งหงษา ทำวจุพนี และทำวคำสาย ราชบุตรราชา (พรหมมา) เกิดความไม่พอใจ “จึงเกลี้ยกล่อมผู้คนไปตั้งทัพอยู่ที่กวนกู่กวนจัว แขวงเมืองมหาชัยฝั่งซ้ายเพื่อที่จะก่อการกบฏ พระบรมราชา (สุตดา) จึงขอกำลังกองทัพไปยังกรุงเทพมหานคร และเมืองเวียงจันทน์มาช่วย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้พระยามหาภัยตรีศรีศึก (ป้อม อมาตยกุล) เป็นแม่ทัพ ส่วนทางเมืองเวียงจันทน์ก็ให้พระยาสุโขเป็นแม่ทัพยกกำลังมาสมทบกัน กองทัพพระมหาอมาตย์ ยกมาปราบปรามและโจมตีบ้านกวนกู่กวนจัวจนแตกพ่ายไป ทำวทั้ง 3 คนหนีไปได้ หลังจากนั้นกองทัพพระยามหาอมาตย์ จึงกวาดต้อนครอบครัวมาไว้ที่เมืองนครพนม ต่อมาพระยามหาอมาตย์มีความเห็นว่า บ้านหนองจันทน์ที่เป็นสถานที่ตั้งเมืองนครพนมเดิม เป็นทำเลที่ตั้งไม่เหมาะสมจึงได้ย้ายเมืองนครพนมมาตั้งที่บ้านโพธิ์คำ หรือ โพธิ์คำ (เข้าใจว่าเป็นคุ่มบ้านได้ในเมืองนครพนมนี้เอง ส่วนทางบ้านเหนือเดิมคงเป็นบ้านหนองบึก) และให้พระยาสุโขไปเกลี้ยกล่อมทำวกิ่งหงษา ทำวจุพนี และทำวคำสายได้แล้วจึงนำตัวไปยังเมืองเวียงจันทน์ เจ้าเมืองเวียงจันทน์ จึงทรงแต่งตั้งให้ทำวจุพนีเป็นพระพรหมอาษาเจ้าเมืองมหาชัย และให้ปรองดองกับพระบรมราชา (สุตดา) จนเป็นที่เรียบร้อย ครั้นถึง พ.ศ. 2347 พระบรมราชา (สุตดา) ถึงพิราลัย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำวอุ่นเมือง โอรสพระบรมราชา (กู่แก้ว) เป็นพระบรมราชา แต่ครองเมืองนครพนมได้แค่ 6 เดือน ก็ถึงแก่พิราลัย จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้ทำวมังโอรสพระบรมราชา (สุตดา) เป็นพระบรมราชาครองเมืองนครพนมใน พ.ศ. 2348

ปี พ.ศ. 2362 เจ้าอินทวงษ์ ผู้ครองเมืองเวียงจันทน์ถึงแก่พิราลัย ซึ่งตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าอนุวงศ์ อุปราชเป็นเจ้าผู้ครองเมืองเวียงจันทน์แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปราบอ้ายสาเกียดโง้งชนชาติข่า ซึ่งก่อการกบฏทางนครจำปาศักดิ์และจับอ้ายสาได้ เจ้าอนุวงศ์จึงขอพระราชทานให้เจ้าราชบุตร (โย้) เป็นเจ้าผู้ครองนครจำปาศักดิ์แทนเมื่อ พ.ศ. 2367 แต่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยไม่พระราชทานอนุญาตเพราะทรงเห็นว่า ราชบุตรได้ตั้งภูมิลำเนาหาเลี้ยงชีพจนเป็นปึกแผ่นดีอยู่แล้ว เจ้าอนุวงศ์น้อยใจจึงกลับไปคบคิดกับเจ้าราชบุตร (โย้) เจ้าเมืองจำปาศักดิ์เป็นกบฏ ยกไปตีหัวเมืองต่าง ๆ ในพระราชอาณาจักร จับเจ้าเมืองและกรมการซึ่งเป็นพวกพ้องบุตรหลานพระตา และพระวอฆ่าเสียเป็นจำนวนมาก พร้อมทั้งได้ทำการกวาดต้อนครอบครัวตามหัวเมืองต่าง ๆ เข้ามาจนถึงเมืองนครราชสีมา พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกกองทัพขึ้นไปปราบปราม โดยมีพระยาราชสุภาวดีเป็นแม่ทัพใน พ.ศ. 2370 เจ้าอนุวงศ์พ่ายแพ้หนีไปเมือง

มหาชัย ได้ชักชวนพระบรมราชา (มัง) หนีไปด้วยพระบรมราชา (มัง) ขัดอาชญาไม่ได้ จึงต้องตามไปอยู่ที่เมืองมหาชัย และไปขอกองทัพจากพระเจ้าแผ่นดินเมืองเว พระเจ้าแผ่นดินเมืองเว จึงให้กองทัพมาช่วย แต่ยกไปถึงเพียงเมืองเงื่อน อีกแค่ 9-10 วัน ก็จะถึงเมืองเวียงจันทน์ เวียงจันทน์ก็แตกเสียก่อน ขณะนั้นกษัตริย์เมืองเวเปลี่ยนรัชกาลใหม่ ในขณะเดียวกันที่เจ้าอนุวงศ์หนีต่อไปเมืองญวนนั้น ได้ชักชวนพระพรหมอาสา (จุพนี) ไปด้วย ส่วนพระบรมราชา (มัง) ยังอยู่ที่เมืองมหาชัย เมื่อกองทัพของกรุงเทพฯ ยกไปติดตามเจ้าอนุวงศ์ถึงเมืองมหาชัย แต่ก็ไม่ทันจึงได้กวาดต้อนครอบครัวที่หนีไปกับเจ้าอนุวงศ์กลับมาได้ พร้อมทั้งตัวพระบรมราชา (มัง) ถูกนำมาขังเมืองนครพนมแล้วโปรดเกล้าฯ ให้ถอดพระบรมราชา (มัง) ออกจากตำแหน่ง ครั้นเมื่อพระยาราชสุภาวดีอัญเชิญพระบางลงไปกรุงเทพฯ ก็ได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาราชสุภาวดี ในคราวเดียวกันนั้น ส่วนพระพรหมอาสา (จุพนี) ซึ่งหนีไปเมืองญวนกับเจ้าวงษ์นั้นได้ไปเสียชีวิตที่เมืองญวน เจ้าราชบุตร (โย) เจ้านครจำปาศักดิ์ถูกจับส่งกรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. 2371 เจ้าอนุวงศ์กลับมายังเมืองเวียงจันทน์ พร้อมด้วยข้าหลวงและทหารญวนอีก 80 คน กับรีพลของเจ้าอนุวงศ์อีกประมาณ 100 คนเศษ โดยพระเจ้าแผ่นดินญวนใช้ให้มาลู่แก่โทษต่อแม่ทัพไทยทางเวียงจันทน์ และอ้างว่าได้ส่งตัวราชทูตให้ไปทูลขอพระราชทานอภัยโทษจากทางกรุงเทพฯ อีกทางหนึ่งด้วยแล้ว พระยาพิชัยสงครามซึ่งรักษาเมืองเวียงจันทน์อยู่ที่หลงเชื่อจึงให้รอเจ้าพระยาราชสุภาวดีแม่ทัพซึ่งกำลังเดินทางไปจวนจะถึงเมืองพันพร้าวอยู่แล้วแสดงกริยาเป็นไมตรีดังเก่าก่อน พระยาพิชัยสงครามได้หนีไปหนองบัวลำพู 11 ปี และเสียชีวิตที่กรุงเทพฯ ใน พ.ศ. 2372 รวมอายุได้ 28 ปี ความชอบครั้งนี้เจ้าพระยาราชสุภาวดีได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็น “เจ้าพระยาบดินทรเดชาอนุชิต” เมืองนครพนมซึ่งว่างเจ้าเมืองมาจนถึง พ.ศ. ๒ 2373 พระบรมราชา (มัง) ถูกถอดแล้ว ก็คงจะตั้งผู้แทนในปีต่อมานั่นเอง ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ท้าวฝ้ายเป็นพระสุนทรราชวงษาว่าราชการเมืองนครพนมและเมืองยโสธร เพราะมีความชอบในการปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์มาก พระสุนทรราชวงษาจึงได้มาประจำราชการอยู่ในจังหวัดนครพนม และได้จัดการทำนุบำรุงบ้านเมือง สร้างวัดวาอารามเจริญรุ่งเรืองมากยิ่งขึ้น รวมทั้งได้ไปเกลี้ยกล่อมพลเมืองที่อพยพไปตั้งอยู่ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงในดินแดนญวนตั้งแต่ครั้งเจ้าอนุวงศ์เป็นกบฏให้กลับ มาอยู่ภูมิลำเนาเดิม สำหรับเมืองนครพนมนั้นยังมีเมืองเก่ารวมอยู่หลายเมืองที่ตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2390 คือ เมืองไชยบุรี เมืองท่าอุเทน เมืองเรณู เมืองมุกดาหาร เมืองรามราช เมืองอาจสามารถ พระสุนทรราชวงษา (ฝ้าย) เป็นเจ้าเมืองนครพนมอยู่ได้ 22 ปี ใน พ.ศ. 2396 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระสุนทรราชวงษาไปประจำอยู่ที่เมืองยโสธรเมืองเดียว ให้อุปฮาด (อุดร หรือ จันโท) ราชบุตรพระบรมราชา (สุดตา) เป็นพระพนมมครานุรักษ์เจ้าเมืองนครพนมใน พ.ศ. 2398 อยู่ในราชการสืบแทนได้ 12 ปี ก็ถึงแก่อนิจกรรม พ.ศ. 2400 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ท้าวจันทรน้อย บุตรพระบรมราชา (มัง) เป็นพระพนมมครานุรักษ์ เจ้าเมืองนครพนมสืบ

แทนอยู่ได้ 3 ปี ก็ถึงแก่อนิจกรรม พ.ศ. 2413 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ท้าวเล้าคำบุตรพระบรมราชา (กู่แก้ว) เป็นพระพนมนครานุรักษ์ เจ้าเมืองนครพนมแทนอยู่ได้ 13 ปี ก็ถึงแก่อนิจกรรมอุปฮาดบุญมาก บุตรพระบรมราชา (มั่ง) รักษาราชการแทนจนถึง พ.ศ. 2420 จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อุปฮาดบุญมาก เป็นพระพนมนครานุรักษ์ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองนครพนมอยู่ได้ 7 ปี ก็ถึงแก่อนิจกรรม ต่อมาปี พ.ศ. 2432 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ราชบุตรทองทิพย์ บุตรพระพนมนครานุรักษ์ (บุญมาก) เป็นผู้รักษาราชการแทนอยู่ได้ 8 ปี ก็เกิดวิวาทแย้งชิงราชการกับท้าวศวิชัยผู้น้องใน พ.ศ. 2434 จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาสุรเดชวิเศษฤทธิ (กาจ) เป็นข้าหลวงประจำเมืองนครพนมได้ 1 ปี หลวงพิทักษ์ยุทธภณห์ (เทศ) จึงได้เป็นแทน สำหรับเมืองนครพนมขึ้นอยู่ในเขตปกครองของลาวพวนซึ่งมีกองบัญชาการอยู่ที่หนองคาย มีพระเจ้านองยาเธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม เป็นผู้สำเร็จราชการมณฑลลาวพวน โดยประทับอยู่ ณ เมืองหนองคาย ปีพ.ศ. 2440 ไทยจึงเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ไปขึ้นอยู่ในความปกครองของฝรั่งเศส ทั้งนี้เป็นเพราะราชบุตรทองทิพย์ เมื่อได้เป็นพระพนมนครานุรักษ์ เจ้าเมืองนครพนมแล้วเกิดความไม่พอใจที่จะอยู่เมืองนครพนมได้ข้ามหนีไปสมัครทำราชการกับฝรั่งเศส โดยนำเครื่องยศของบิดาไปด้วย และได้เป็นเจ้าเมืองท่าแขก ราชวงศ์โก๊ะ เป็นอุปฮาด ราชบุตรภูมิเป็นราชวงศ์ และนับได้ว่าอุปฮาด (กา) ได้เป็นพระพนมนครานุรักษ์เจ้าเมืองนครพนมคนสุดท้ายที่ทางราชการแต่งตั้งโดยการสืบเชื้อสายอาณาจักรศรีโคตรบูรณนี้ตั้งอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงเป็นเมืองลูกหลวงขึ้นกับนครเวียงจันทน์หรืออาณาจักรล้านช้าง จนสมัยพระนครานุรักษ์ (คำสิงห์) ได้ครองเมือง จึงได้ย้ายเมืองจากปากห้วยหินบูรณ มาอยู่ที่ดงไม้รวก แล้วเปลี่ยนนามใหม่เป็น “มรุกขนคร” และต่อมาได้ย้ายมาทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี การต่อสู้และการสงครามเพื่อแย่งชิงอำนาจ และการปกครองอาณาจักรก็มีมานับได้หลาย ๆ ครั้ง มีการเปลี่ยนเจ้าเมืองที่ปกครองมาหลายองค์ จนกระทั่งถึงสมัยของพระบรมราชา (สุดตา) ราวปี พ.ศ. 2337 ก็ได้เปลี่ยนนามจากเมือง “มรุกขนคร” มาเป็น “เมืองนครพนม” และขึ้นตรงต่อกรุงเทพมหานครจนถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองท้องถิ่น ได้มีการกำหนดตำแหน่งกรรมการ กำหนดการแบ่งเขตการปกครองขึ้นใหม่โดยมีข้าหลวงจังหวัดเป็นผู้ปกครองจังหวัด และได้เปลี่ยนเป็นตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดในปี พ.ศ. 2495 เป็นต้นมา

2.1 รายงานพระนาม รายงานผู้ครองนครศรีโคตรบูรณ - มรุกขนคร - นครพนม นครศรีโคตรบูรณ

1. พระยาศรีโคตรบูรณ มีพระนามเดิมว่าเจ้าโคตะ (สืบต่อมาอีกหลายพระองค์ไม่ปรากฏพระนาม)

2. พระยาศรีโคตรบอง
3. พระยาสุมิตรธรรมราชา มีพระนามเดิมว่า เจ้าสุบินราช โอรสพระยาศรีโคตรบอง
4. พระเจ้าโพธิสารราชธานีศรีโคตรบูรณ์ มีพระนามเดิมว่า เจ้าโพธิสารราชโอรสพระยาสุมิตรธรรมราชา (พ.ศ.....ว่างผู้ครองนคร)
5. พ.ศ. 2286 พระยาศรีวิงษราชบุตรตรามหาฤาไชยไตรย์ทศฤาเดชเชษฐบุรีศรีโคตรบูรณ์หลวง โอรสองค์เล็กเจ้าเมือง
6. พ.ศ. 2297-2321 พระบรมราชาพระนามเดิมว่า เจ้าเอวก่าน โอรสพระยาศรีวิงษา

2.1.1 มรุกขนคร

7. พ.ศ. 2321 พระนครานุรักษ์ พระนามเดิมว่า ท้าวคำสิงห์ ราชบุตรเขยพระบรมราชา (เอวก่าน)
8. พ.ศ. 2321-2333 พระบรมราชา พระนามเดิมว่า ท้าวภูแก้ว โอรสพระบรมราชา (เอวก่าน)
9. พ.ศ. 2333-2337 พระบรมราชา พระนามเดิมว่า ท้าวพรหมมา โอรสพระบรมราชา (ภูแก้ว)

2.1.2 นครพนม

10. พ.ศ. 2337-2347 พระบรมราชา พระนามเดิมว่า ท้าวสุดตา พี่ชายภรรยาพระบรมราชา (พรหมมา)
11. พ.ศ. 2347 พระบรมราชา พระนามเดิมว่า ท้าวอุ่นเมือง โอรสพระบรมราชา (ภูแก้ว)
12. พ.ศ. 2347-2348 พระบรมราชา พระนามเดิมว่า ท้าวมัง โอรสพระบรมราชา (สุดตา) (พ.ศ. 2348-2373 ว่างเจ้าเมือง)
13. พ.ศ. 2373-2396 พระสุนทรราชวงษา (ท้าวฝ้าย)
14. พ.ศ. 2396-2400 พระพนมนครานุรักษ์ นามเดิมว่าบุตร หรือ จันโท ราชบุตรพระบรมราชา (สุดตา)
15. พ.ศ. 2400 พระพนมนครานุรักษ์ นามเดิม ท้าวจันทรน้อย บุตรพระบรมราชา (มัง)
16. พ.ศ. 2413-2426 พระพนมนครานุรักษ์ นามเดิมว่าท้าวเลคำ บุตรพระบรมราชา (ภูแก้ว)

17. พ.ศ. 2426-2432 พระพนมนครานุรักษ์ นามเดิมว่า บุญมา บุตรพระบรมราชา (มั่ง)
18. พ.ศ. 2432-2434 ราชบุตรทองทิพย์ (รักษาการแทน) บุตรพระพนมนครานุรักษ์ (บุญมาก)

2.1.3 ตำแหน่งข้าหลวงประจำจังหวัด

19. พ.ศ. 2434-2435 พระยาสุรเดชวิเศษฤทธิ (กาจ)
20. พ.ศ. 2435-2436 หลวงพิทักษ์ยุทธภัณฑ์ (เทศ)
21. พ.ศ. 2436-2440 พระพนมนครานุรักษ์ นามเดิมว่า ราชบุตรทองทิพย์
22. พ.ศ. 2440-2442 พระพนมนครานุรักษ์ นามเดิมว่า ทำวยศวิชัย
23. พ.ศ. 2442-2444 พระพนมนครานุรักษ์นามเดิมว่า อุปฮาดกา เป็นเจ้าเมืองคนสุดท้ายที่ได้รับการแต่งตั้งโดยการสืบเชื้อสายเจ้าเมืองนครพนมซึ่งเคยเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรศรีโคตรบูรณ์ ซึ่งมีอาณาเขตร่วมกับแขวงคำม่วน และสุวรรณเขตของประเทศสาธารณะประชาธิปไตยประชาชนลาวเพิ่งมาแยกกันตอนเสียดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงให้ประเทศฝรั่งเศสเมื่อ พ.ศ. 2437 (ร.ศ. 112)

2.1.4 เขตติดต่อ

ทิศเหนือ	จด	จังหวัดหนองคาย
ทิศใต้	จด	จังหวัดอุบลราชธานี
ทิศตะวันออก	จด	แม่น้ำโขงและประเทศสาธารณะรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ทิศตะวันตก	จด	จังหวัดสกลนคร และจังหวัดกาฬสินธุ์

2.1.5 พื้นที่ของจังหวัดนครพนม

ภาพที่ 1.4 แผนที่จังหวัดนครพนม

ที่มา : www.moohin.com, 2551, หน้า 2.

เป็นพื้นที่เรียบชายฝั่งแม่น้ำโขงมีความยาว 150 กิโลเมตร กว้างเฉลี่ย 55 กิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าโป่งและค่อนข้างทึบ ทางตอนเหนืออากาศหนาวชุ่มชื้นไม่แห้งแล้ง อำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดนครพนมมีระยะทางห่างจากตัวอำเภอต่าง ๆ ดังนี้

1. อำเภอเมือง
2. อำเภอท่าอุเทน 27 กิโลเมตร
3. อำเภอโพนสวรรค์ 42 กิโลเมตร
4. อำเภอปลาปาก 44 กิโลเมตร
5. อำเภอเรณูนคร 50 กิโลเมตร
6. อำเภอธาตุพนม 50 กิโลเมตร
7. อำเภอศรีสงคราม 68 กิโลเมตร
8. อำเภอนาแก 76 กิโลเมตร
9. อำเภอนาหว้า 76 กิโลเมตร
10. อำเภอบ้านแพง 100 กิโลเมตร
11. กิ่งอำเภอนาทม 85 กิโลเมตร

ชนพื้นเมือง จังหวัดนครพนมประกอบด้วยชนพื้นเมืองเผ่าต่าง ๆ 7 เผ่า คือ

1. เผ่าไทลาว
2. เผ่าไทญ้อ
3. เผ่าภูไท
4. เผ่าไทข่า
5. เผ่าไทแสก
6. เผ่าไทกะเลิง
7. เผ่าไทโส้

2.2 ประวัติความเป็นมา อำเภอเรณูนคร

เดิมเรณูนครชื่อว่า “เมืองเว” หรือ อีกชื่อหนึ่งเรียกว่า “บ้านคงหวายสายบ่อแก” ตามตำนานเล่าว่าประมาณปี พ.ศ. 2373 ได้มีชาวผู้ไทยชาวอพยพมาจากเมืองไล โดยมีเจ้าเพชรและเจ้าสายเป็นหัวหน้าพากันไปตั้งเมืองที่เมืองเว โดยมีเจ้าเมืองปกครองตลอดมา จนถึงรัชกาลสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 ได้ยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอ (เมือง) เรียกว่า “เมืองเรณูนคร” ต่อมาปี พ.ศ. 2540 ทางราชการ ได้ตั้งอำเภอขึ้นใหม่ที่บ้านธาตุพนม และให้ยุบเมืองเรณูนครเป็นตำบลขึ้นอยู่กับอำเภอธาตุพนมจนถึงวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2518 จึงได้รับการยกฐานะขึ้นเป็น

อำเภอเรณูนคร สภาพทางภูมิศาสตร์ ที่ว่าการอำเภอเรณูนคร ตั้งอยู่บนถนนอำนาจสุข หมู่ที่ 2 ตำบล
โพนทอง พื้นที่ 400 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขต ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่ออำเภอเมืองนครพนม และอำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

ทิศใต้ ติดต่ออำเภอธาตุพนม และอำเภอนาแก จังหวัดนครพนม

ทิศตะวันตก ติดต่ออำเภอปลาปาก และอำเภอนาแก จังหวัดนครพนม

ลักษณะภูมิประเทศทั่ว ๆ ไปเป็นที่ราบไม่มีภูเขา มีป่าไม้เบญจพรรณเป็นหย่อม ๆ พระ
ธาตุเรณูตั้งอยู่ระหว่างกลางเส้นเขตแดนของตำบลเรณู และตำบลโพนทองติดต่อกัน เนื้อที่ของวัดมี
ดังนี้ ทิศตะวันออกมีความยาว 130 เมตร ติดต่อกับที่ดินของราษฎร แต่มีกำหนดขอบเขตแดนของ
วัดเป็นเขตดังนี้

ทิศตะวันตก มีความยาว 96 เมตร ติดต่อกับถนนราชวิถี มีกำแพงของวัดเป็นเขต

ทิศเหนือ จากซุ้มประตูเข้าวัดไปทางทิศตะวันออกติดต่อกับบ้านเรือนของราษฎร
และจากซุ้มประตูเข้าไปทางทิศตะวันตกติดต่อกับถนนเรณูนคร มีห้องแถววัดเป็นเขตแดนความยาว
ทั้งสองตอนรวมกันแล้วยาว 122 เมตร

ทิศใต้ จากซุ้มประตูเข้าวัดไปทางทิศตะวันตกติดต่อกับที่ดินที่ธรณีสงฆ์ของวัด โดยมี
กำแพงวัดเป็นเขตจากซุ้มประตูเข้าวัดไปทางทิศตะวันตก ติดต่อกับบ้านเรือนของราษฎรมีกำแพงวัด
เป็นความยาวทั้งสองด้าน วัดนี้เป็นวัดสร้างขึ้นมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาล แต่ไม่มีหลักฐานระบุเด่นชัด
ว่าใครเป็นผู้สร้างและสร้างขึ้นใน พ.ศ. ไฉน เจ้าเมืองผู้ปกครองเมืองเวคนแรก เมื่อสร้างบ้านสร้าง
เมืองกันเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้วพร้อมด้วยอุปราช และกรรมการเมืองทั้งหลายตลอดทั้งไพร่ฟ้าข้า
แผ่นดินราษฎรปรึกษาหารือเป็นเอกฉันท์กันว่า จะได้สร้างวัดขึ้นไว้ในที่ตรงใจกลางเมือง เมื่อราวปี
พ.ศ. 2373 เพื่อเป็นวัดคู่บ้านคู่เมือง และเป็นวัดสำหรับประกอบพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาเป็นต้น ตาม
ธรรมเนียม หรือประเพณีการทางบ้านเมืองในสมัยนั้น ต่อมาถึงรัชกาลที่ 5 สมเด็จพระ
ดำรงราชานุภาพเสด็จภาคอีสานในปลายปี พ.ศ. 2449 ได้เปลี่ยนชื่อเมืองจากนามเดิมเมืองเว เป็น
เมืองเรณูนครตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา เมืองเวจึงได้ชื่อว่า เมืองเรณูนคร ส่วนวัดก็ยังคงชื่อว่าวัดกลาง
อยู่ตามเดิม ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2461 ท่านพระอุปัชฌาย์อินทร์ซึ่งเป็นเจ้าอาวาส และอาญาครูสงฆ์ รอง
เจ้าอาวาสวัดกลาง ได้เป็นประธานอำนวยการพร้อมด้วยญาติโยม มีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้นรวม
กำลังกันสร้างพระธาตุ 1 องค์ โดยพระเจ้าแม่ เป็นผู้ออกแบบทุกอย่างที่เป็นบริเวณวัดกลางเพื่อเป็น
พระธาตุคู่บ้านคู่เมือง หรือเป็นมิ่งขวัญของบ้านเมืองในเขตนี้ องค์พระธาตุที่สร้างขึ้นนั้นมีรูปร่าง
ลักษณะสวยงามมาก เพราะได้จำลองมาจากองค์พระธาตุพนมองค์เดิม สร้างด้วยอิฐถือปูน มี
ลักษณะสี่เหลี่ยม สูงจากพื้นฐานขึ้นไปยังยอดฉัตร 35 เมตร ความใหญ่ทั้ง 4 ด้าน กว้างด้านละ 8.37
เมตร มีซุ้มประตูทั้ง 4 ด้าน ภายในเป็นโพรงบรรจุสิ่งของสำคัญ เช่น พระไตรปิฎก พระพุทธรูป

ทองคำ พระพุทธรูปเงิน และรวมตลอดถึงเพชรนิลจินดา หนองจา และเครื่องกษัตริย์อันเป็นของเจ้าพระยา และเจ้าเมืองด้วย ในการก่อสร้างพระธาตุพระองค์นี้สร้างขึ้นด้วยกำลังของพระสงฆ์สามเณรและพร้อมทั้งทายกทายิกา ชาวตำบลโพนทอง ตำบลเรณู และตำบลแสนพันร่วมกัน โดยมีได้ใช้งบประมาณการช่วยเหลือของทางรัฐบาลแต่ประการใด ค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างสิ้นเงินประมาณ 3,000 บาทเศษเท่านั้น หลังจากได้จัดทำบุญฉลองสมโภชแล้วจึงได้ตั้งชื่อว่า “พระธาตุเรณู” เพื่อให้ถูกต้องตามสถานที่ที่ได้สร้างขึ้นในเมืองเรณูนคร ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา วัดกลางจึงได้เปลี่ยนชื่อใหม่ว่า “วัดพระธาตุเรณู” จนถึงปัจจุบันนี้

3. ความเชื่อ

ในยุคแรกเริ่มนั้น ชนชาวภูไทยังไม่มี การนับถือศาสนาอะไร นับถือแต่ผีด้าม คือ ผีนับตั้งแต่บิดามารดา หรือปู่ ย่า ตา ยาย ที่ตายล่วงลับไปแล้วเวลานั้นพระยากำยังไม่มีภรรยา เจ้าอนุรักษุมาร เจ้าเมืองเวียงจันทน์จึงประทานสาวสนมมาให้ เป็นภรรยาพระยากำคนหนึ่งชื่อนางลาว และให้พระครูอิทธิรูป 1 (พระสงฆ์) ไปตั้งวัดอยู่ที่เมืองวัง เพื่อช่วยแนะนำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา นางลาวเป็นหัวหน้าช่วยแนะนำในการทำบุญให้ทาน พวกภูไทจึงมีการเลื่อมใสนับถือพระพุทธศาสนา รู้จักการทำบุญกุศลตั้งแต่นั้นสืบมา มีการทำบุญ คือ ทำบุญบั้งไฟ ทำบุญพระเวส (มหาชาติเวสสันดร) ทำบุญวันออกพรรษา ทำบุญอัฏฐกัณฐกรรม หรือทำบุญข้าวจี้ ทำบุญข้าวประดับดิน ทำบุญข้าวสาด ทำบุญกฐิน ทำบุญวันสงกรานต์

3.1 การถือผี

การนับถือผีก็ยังคงนับถืออยู่ต่อมาจนทุกวันนี้ การที่ชาวภูไทมีการนับถือผีกันมาจนถึงปัจจุบันนี้โดยมีเหตุผลบรรยายต่อมาว่า เมื่อพระยากำได้นางลาวมาเป็นภรรยา ได้มีบุตรเป็นชายด้วยกัน 3 คน ๆ ที่ 1 ชื่อท้าวคำ คนที่ 2 ชื่อท้าวกำ คนที่ 3 ชื่อท้าวแก้ว ครั้งนั้นมีผีอยู่ที่เขาถ้ำ จำแลงให้เห็นเป็นตัวคนธรรมดา ถ้าชาวภูไทมีกิจการจะทำงานสิ่งใดไปขอแรงพวกผีมาช่วยทำงานก็ได้ เช่นเดียวกับคนธรรมดา แต่อาหารที่จะเลี้ยงพวกผีนั้นจะเลี้ยงได้แต่เครื่องของหวาน ของคาว คืออาหารที่ไม่สุกให้พวกผีกิน พวกผีกับมนุษย์พูดจากันได้เหมือนกับคนธรรมดา แต่จะทำงานต้องแยกกันทำเป็นฝ่ายหนึ่งต่างหากไม่รวมกัน โดยกล่าวว่าพวกผีนั้นเหมือนคนธรรมดา การถือผีโดยเข้าใจว่าผี บิดา มารดา หรือ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ตายไปแล้ว เป็นผู้ปกครองคอยดูแลการกระทำผิดของบรรดาลูกหลานญาติพี่น้องอยู่เสมอ ดังเช่นมีชายไปจับแขน หรือกอดจูบลูกสาวบนเรือนอย่างหนึ่งหรือคนในครัวเรือนนั้นไปเรียนวิชาอาคมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยไม่บอกกล่าวกับผี หรือลูกสะใภ้หลานสะใภ้เดินบนเรือนกระทบลงสั้นแรงหรือเคาะไม้เสาเรือน ฝาเรือน และไม้อย่างอื่นซึ่งเป็น

เครื่องประกอบเรือนนั้นอย่างหนึ่งเหตุที่กระทำดังกล่าวนี้ถือว่าผิดผี ปู่ ยา ตา ยาย ผีนั้นจะต้องมา
กระทำให้คนใดคนหนึ่งมีอาการเจ็บป่วยขึ้น เมื่อมีคนเจ็บป่วยเกิดขึ้นแล้ว ต้องไปหาหมอตำเฒ่า
หรือหมอตำเฒ่าส่งมาเสียดาย ถ้าหมอตำเฒ่าทายว่า ผู้นั้นทำผิดอย่างนั้น ผีจะต้องกินไก่ กินหมู กิน
กระป๋อง คนที่กระทำผิดต้องจัดหามาเช่นผีตามความต้องการ แต่ต่อมาทุกวันนี้การเช่นหมู และ
กระป๋องนั้นใช้แต่ไก่สมมุติกันเอาว่าเป็นกระป๋องโดยมาก วิธีหมอตำเฒ่า หรือตำเฒ่า เสียดายเป็น
พิธีเช่นเดียวกัน คือ เมื่อมีการป่วยใช้ดังเหตุที่กล่าวมาแล้ว พวกญาติพี่น้องจึงได้ไปหาหมอตำเฒ่า
หรือหมอตำเฒ่ามาเสียดายก่อนจะทำพิธีส่งผีต้องจัดหาเทียนเล่มหนึ่ง หนัก 1 บาท 2 คู่ เทียน
เล็ก 5 คู่ ดอกไม้ขาว 5 คู่ บุหรี่ 4 มวน หมากกลีบ 5 คำ กรวย 32 กรวย เงินช้อย (เป็นเงินรางอย่างเก่า
หนักรางละ 4 บาท) 4 ช้อย ชันหมากเบ็ง (บายศรี 1 คู่) สะพายผ้า คือ เอาผ้าขาวโยงลงมาจากที่ตั้ง
เครื่องบูชาเอามาไว้ที่บายศรี ไขไก่ 2 ฟอง ข้าวสารเหนียว 1 ถ้วย แซ่หวาย (หวายลำเล็ก) 1 ต้น
ดอกไม้พุ่ม 1 พุ่ม ของเหล่านี้ตั้งรวมไว้ในที่แห่งเดียวกัน ยังมีเรียกว่า คายเล็ก (ขวัญข้าว) คือดอกไม้
หมากพลูเงิน 1 สลึง ใส่ในพานตั้งไว้ และหาเครื่องแต่งตัวสำหรับผู้หญิงและผู้ชายเตรียมไว้ คือ
ผ้าชิ้น ผ้าถุง ผ้าห่ม เสื้อหญิง แพรห่มสีต่าง ๆ แหวนกำไลหรือสายสร้อย เมื่อเตรียมสิ่งของพร้อม
แล้ว มีคนนำแคนมาเป่าเรียกว่าหมอม้า แล้วหมอตำเฒ่า (คนทรงผี) จึงยกคายเล็ก (พานดอกไม้ขึ้น
ว่าเป็นคำลาวโบราณ มีความแปลว่า เชิญผีและเจ้าให้ลงมาทรงคนที่เป่าหมอม้าส่ง เมื่อผีลงมา
เข้าทรง จะสังเกตเห็นคนทรงมีอาการตัวสั่นเสียงสั่น จะวางพานดอกไม้ลง ลูกขึ้นเรียกเอาของที่
เตรียมไว้ให้มาแต่งตัว เสร็จแล้วกินเหล้า ผีก็จะเข้าทรงครั้งแรก 1) ชื่อหมอเฒ่า, 2) ชื่อหมอน้อย
บริศาจ, 3) ชื่อหุระมาน, 4) ชื่อพระยาสามแสน ชื่อผีที่กล่าวนี้เป็นผีผู้ชาย เมื่อผีคนหนึ่งออก ผีอีก
คนหนึ่ง ก็เข้าสิงสู่แทน เมื่อผีชายเข้าสิงสู่หมดทั้ง 4 แล้วผีผู้หญิงจึงเข้าสิงสู่แทน มีชื่อ 1) นาง สีดา,
2) นางอำคา, 3) นางเมขลา, 4) นางอ้วง แต่เมื่อผู้หญิงเข้าสิงสู่ คนทรงชอบกินน้ำดอกไม้ในขณะที่
เข้าคนทรง คนทรงจะมีการร้องรำและทำนายนายอาการป่วยของคนไข้ซึ่งนอนอยู่ข้างที่ตั้งเครื่องบูชาว่า
เป็นอาการเนื่องมาจากสิ่งนั้น ๆ ถ้าทำอย่างนั้น ๆ อาการจะหาย เวลาที่ผีทรงชี้แจงโรคคนป่วยต้องมี
หมอสอย (คนถาม) คอยถามอาการอยู่ที่นั่นด้วย “เจ้าปู่ปลา” คือดวงวิญญาณบรรพบุรุษของชาวภูไท
อำเภอเมืองเรณูนคร คือเทพผู้เป็นมเหศักดิ์ ศาลหลักเมืองที่ชาวภูไทเรณูนครให้ความเคารพนับถือ
มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (ประยูร จันทร์สศ) เชิญมาจากเมืองวัง เจ้าปู่ปลาเคยเป็นหัวหน้าชาวภูไท
คนหนึ่ง เป็นนักรบถือดาบ 2 มือมีความเก่งกล้าสามารถเป็นที่ยำเกรงของข้าศึกศัตรูที่ยกทัพมา
รุกรานชาวภูไท และก่อนที่ท่านจะตายได้สั่งเสียไว้ว่า ถ้าหากบุตรหลานชาวภูไทประสงค์จะให้ท่าน
ช่วยเหลือในกิจการใด ๆ แล้วแม้จะไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ใดจงตั้งศาลให้ท่านแล้วเช่นไหว้ปีละครั้ง
ท่านจะช่วยคุ้มครองลูกหลาน บ้านเรือนให้อยู่เย็นเป็นสุข ถ้าลูกหลานต้องการให้ท่านช่วยจงจุด
เทียนธูปบอกกล่าว หรือแม้จะอยู่ในที่อึดอัด ไม่มีเทียนธูปก็ให้ยกมือขึ้นเหนือศีรษะและอธิฐานบน

บานขอให้ท่านช่วยเหลือในกิจการใด เจ้าปู่ถลาจะไปช่วยเหลือทันที ดังนั้นลูกหลานชาวภูไทเรณูนครทุกคนไม่ว่าจะเกิดที่แห่งหนตำบลใดจะถือว่าตนเองเป็น “หลานปู่” เจ้าปู่จะช่วยคุ้มครองป้องกันภัยพิบัติทุกอย่างให้ตลอดเวลา ไม่ว่าจะอยู่แห่งหนตำบลใดก็ตามศาลเจ้าปู่ถลาจะตั้งอยู่ที่ท้ายเมืองเรณูนครทางทิศตะวันตก ห่างจากวัดปัจฉิมวาสประมาณ 200 เมตร ชาวภูไทเรณูนครจะพร้อมใจกันเช่นไหว้ปีละครั้งในวันขึ้น 6 ค่ำเดือน 6 เครื่องเช่นไหว้ที่ใช้มีซ้าง (เหล้าไห) ม้า (สุรา) อาหารจะต้องนำวัวเป็น ๆ ไปเชือดที่บริเวณศาลเจ้าปู่แล้วทำ “ลาบเลือด” ซึ่งเป็นของโปรดสำหรับเจ้าปู่ และแกงเนื้อวัว การเช่นไหว้เจ้าปู่ถลา ลูกหลานชาวเรณูนครเรียกว่า “แก้มะ” เมื่อลูกหลานชาวภูไทเรณูนคร บนหรือฮ้อง เจ้าปู่ช่วยทุกครั้งจะต้องแก้มัน การแก้มัน (แก้มะ) ใช้อาหาร 2 อย่าง คือพริกขี้หนูแดง พริกขี้หนู และวัวเป็น ๆ ตามที่ผู้บนได้บอกเจ้าปู่ไว้ หากลูกหลานผู้ใดละเลยผู้บนจะได้รับภัยพิบัติทั้งแก่ตนเองและบุตรหลานทันที อาหารที่เหลือจากเจ้าปู่เมื่อเจ้าปู่อิ่มแล้วลูกหลานสามารถกินได้ เมื่อชาวภูไทเดินทางออกจากหมู่บ้าน หรือออกนอกเขตอำเภอเรณูนครไปต่างจังหวัดมีธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน เจ้าของบ้านต้องต้อนรับแขกที่มาเยือนเพราะถือว่าเจ้าปู่ถลาติดตามไปด้วยการต้อนรับเจ้าของบ้านต้องต้อนรับด้วยสุรา “ให้เจ้าปู่ขี่ม้า” เจ้าของบ้านมอบสุราให้ผู้เป็นแขกหนึ่งแก้ว แล้วให้แขกรับแก้วสุราแล้วรินสุราลงดินพร้อมกับบอกกล่าวให้เจ้าปู่มาดื่มสุราที่ลูกหลานจัดมาเลี้ยงต้อนรับแล้วให้แขกจิบสุราที่เหลือเล็กน้อยพอเป็นพิธีเป็นเสร็จพิธีการต้อนรับเจ้าปู่ สำหรับสุราที่เหลือจากการให้เจ้าปู่ดื่มแล้ว เจ้าบ้านและแขกสามารถร่วมกันดื่มต่อได้ การไหว้เจ้าปู่ถลาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ยึดเหนี่ยวถือว่าเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวภูไทเรณูนครให้ลูกหลานประพฤติกปฏิบัติแต่สิ่งอันดีงามเพื่อความรุ่งเรืองของชีวิตในปัจจุบันและอนาคต

3.2 ฟ้อนเหย้าสืบมรดกพญาแลน

“เหย้า” เป็นพิธีกรรมความเชื่อของชาวผู้ไทย หรือภูไท เป็นเรื่องการรักษาเวลาป่วยไข้จะทำพิธีกรรมติดต่อกับวิญญาณผีบรรพบุรุษ ผีบ้านผีไร่ ผีนา ผีไร่ ๗๗ เพื่อรักษาการเจ็บป่วย แต่ฟ้อนเหย้านี้ไม่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม เป็นเพียงศิลปะการฟ้อนประกอบเพลงเหย้า เพื่อเชิญชวนอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมภูไท ผู้คิดประดิษฐ์ทำฟ้อนและแต่งเพลงเหย้า คือ อาจารย์อุษะณี อบรมชอบ เมื่อ พ.ศ. 2534

ทำนองเพลง เหย้า

ผู้แสดง หญิงไม่น้อยกว่า 5 คน

การแต่งกาย ผ้าถุงมัดหมี่ลายขาวดำ นุ่งให้ชายผ้าถุงหย่อนไปข้างหนึ่ง เสื้อคอตั้งขลิบแดงแขนยาว ขอบปลายแขนเสื้อขลิบแดง เอวเสื้อช่วยขลิบแดง คาดเข็มขัดผ้าสีแดง ผมหักม้ามวยประดับดอกดาวเรืองร้อยเป็นพวง ใช้ผ้าขาวผูกคาดรอบมวยผม

เรื่องประดับ ทำด้วยเงินทั้งสร้อยคอ กำไลข้อมือ ข้อเท้า ต่างหู

เนื้อเพลง: “แม่เมิงเอย เจ้ามาไซไทบ้านเจ้ามาสานไทเมิง มาสร้างควมสูงเิงเหือบ้านเมิงเราเคือ...เจ้ามาเบ้าะ (บอก) หมู๋ซ้อย (พวกเรา) ให้ยืออือตสิบสอง เจ้ามาเบ้าะ (บอก) หมู๋ซ้อย (พวกเรา) เหือ (ให้) ยือคองสิบสี่เหือ (ให้) รักษาประเพณีของเรานั้น แม่เมิงมาป็นนำกันเบ้าะ (บอก) เค... (พูด) มาเถอะพื่อน้องเอย มาพากันอนุรักษ์ ประเพณีวัฒนธรรมไทเราไว้ให้ลูกให้หลานได้เล่าขานต่อไปภายหน้าเคือ แม่เมิงเอย แม่เมิงเอย... หมู๋ซ้อยอยู่เมิงวัง เมิงปู่พญาเถน ห้ามนำห้ามแดนมาสร้างมาสมขอขึ้นขอชม แม่เมิงเนเคือ...เฮา (เรา) มาซ้อย (ช่วย) งานหลัก เรามาถักงานทอ เรามายกมายองานป็นงานแกะ สลักเสลาโลดลวยวิจิตร สืบทอดเป็นสิทธิสมบัตินญาเถนเราเคือแม่เมิงเอย...

ถอดความ : ประเพณีวัฒนธรรมกับโบราณวัตถุ เป็นของมีค่ามาช่วยกันรักษาไว้ เป็นมรดกตกทอดหลานเรา พื่อน้องเอย... แม่เมิงเอย เรามาปรักษาหาหรือกันสร้างมาร่วมกันอนุรักษ์ เอามาพืนฟูการพื่อนร่า การขับลำนำเป็นคิตสิลปให้ลูกหลานเอาไว้ร่นเริง

3.3 คติ และความเชื่อของชาวภูไท

1. ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาพระพุทธรูป มีเรื่องปรากฏในอรรถกถาปุลนวัตสูตร ว่าในครั้งที่พญานาคได้ทูลอาราธนาพระพุทธรองค์เสด็จไปแสดงธรรมในภพนาคก่อนเสด็จกลับภพโลก พญานาคได้ทูลขอให้พระองค์ประทับรอยพระบาทไว้ที่หาดทรายริมฝั่งแม่น้ำมหานที รอยพระบาทที่พระองค์ประทับรอยไว้นี้ ต่อมาได้เป็นที่กราบไหว้สักการบูชาของเหล่าเทวดา มนุษย์ และสัตว์ทั้งหลาย การไหลเรือไฟจึงเชื่อว่าเป็นบูชารอยพระพุทธรูป ณ แม่น้ำมหานที

2. ความเชื่อเกี่ยวกับวันพระเจ้าเปิดโลกมีการไหลเรือไฟ การประกอบพิธีถือเป็นการบูชาพระพุทธรูปในวันที่พระพุทธรูปเสด็จจากดาวดึงส์เทวโลกลงมาสู่มนุษยโลกหลังจากที่พระพุทธรูปได้เสด็จขึ้นไปจำพรรษาในปีที่ 7 บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และทรงแสดงพระอภิธรรมโปรดพระพุทธรูปมารดาเป็นการตอบแทนคุณพระมารดาจนกระทั่งบรรลุนิพพานเป็นพระโสดาบัน ครั้นถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งเป็นวันมหาปวารณาออกพรรษาพระองค์ก็เสด็จสู่เมืองมนุษย์ ทรงประทับยืนบนยอดเขาสิเนรุราช ทำโลกนิเวศปาฏิหาริย์ ทำให้สวรรค์มนุษย์และนรกต่างมองเห็นกันและกัน เรียกว่า “วันพระเจ้าเปิดโลก” ในบางท้องถิ่นจะมีการทำปราสาทผึ้งแห่ร่วมกับการทำเรือไฟในวันนั้นด้วย

3. ความเชื่อเกี่ยวกับการขอขมารำลึกถึงพระคุณของพระแม่คงคานั้น นอกจากนั้นยังมีความเชื่อในการทำเรือไฟที่แตกต่างออกไปอีก หากแต่กล่าวโดยรวมแล้ว การไหลเรือไฟนี้มัก

ผูกพัน และเกี่ยวข้องกับไฟแทบทั้งนั้นรวมทั้งประเพณีอื่น ๆ เช่นงานแห่เทียนเข้าพรรษา งานบุญบั้งไฟ การจุดได้ จุดประทีปตามไฟ สิ่งเหล่านี้อาจจะสอดคล้องกับความเชื่อของคนอีสานที่มีความเชื่อว่า “ไฟจะเผาผลาญ มลายความชั่วร้าย และขจัดปัดเป่าความทุกข์ยาก ความทุกข์เงินให้หนีพ้นไป”

4. ประเพณีของชาวภูไท

4.1 การฟ้อนรำภูไท

การฟ้อนรำภูไทเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ที่มีลีลาท่าทางที่ชนต่างเผ่าชนที่ จะทำการลอกเลียนแบบได้ การฟ้อนรำภูไทเรณูนครเป็นแบบเฉพาะของชาวภูไท นับตั้งแต่ลีลาท่าอย่างก้าวเดิน การยกมือ การยกแขนของผู้ฟ้อนรำแต่ละคู่จะมีความพร้อมเพรียงกันเหมือนนาฏศิลป์ไทยทั่วไป ฉะนั้น การที่จะดูความสวยงามของการฟ้อนรำภูไทจะต้องดูที่ลีลาท่าทางของแต่ละคู่ ลักษณะท่าฟ้อนดัดแปลงมาจากท่าทางของสัตว์และธรรมชาติ เช่น ท่านกกะบาบิน ท่ากาเดินก๊อน ท่าเสื่อออกเล่า ท่ากระเซ้ฟาดหาง ท่าหนุ่มนางถวายนวทนต์ ท่าสาย ท่าลมพัดยอดมะพร้าว ฯลฯ ขณะฟ้อนหนุ่มสาวจะพูดคุยหยอกเย้ากระเซ้าเข้าหาเหย้าเพื่อสร้างความสนุกสนานระหว่างผู้ชม และผู้แสดงซึ่งจะมีเอกลักษณ์เฉพาะของชาวเมืองเว มีศิลปวัฒนธรรมสั่งสมบ่มเพาะมาช้านานและลูกหลานชาวเมืองเว สืบทอดมาด้วยจิตและวิญญาณที่ฝังอยู่ในสายเลือดที่เข้มข้น ศิลปะการฟ้อนรำที่ชาวเมืองเวมีความเชื่อมั่นและภาคภูมิใจอย่างยิ่งที่ได้สวมใส่ชุดฟ้อนรำและฟ้อนรำในงานต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง

4.1.1 ท่าฟ้อนรำภูไทมีทั้งหมด 14 ท่า ดังนี้

1. ท่าโยก หรือท่าเตรียมถวายนวทนต์
2. ท่านกกะบาบินเลียบบาค
3. ท่าเพลิน
4. ท่าเซ็ด
5. ท่าม้วน (ฝ่ายชายจะยืนฟ้อนคนเดียว ฝ่ายหญิงเปลี่ยนขาตั้งท่าม้วน)
6. ท่าสาย (เป็นลักษณะของเบ็ด บางครั้งเรียกว่า สายเบ็ด แล้วค่อย ๆ เตี้ยลง)
7. ท่าฟ้อนเล็อกคู่ (รำเดี่ยว ๑-๒ คู่ จุดเด่นของฟ้อนรำภูไทโซว์ลีลาท่ารำของฝ่ายชาย)
8. ท่าเสื่อออกเล่า (ใช้ในการรำเดี่ยวของฝ่ายชาย)
9. ท่ากาเดินก๊อนข้าวเย็น
10. ท่าเสื่อลากหาง

11. ทำจระเข้ฟาดหาง (เป็นทำรำที่ฝ่ายชายมาเชิญให้หญิงออกรำเดี่ยว หากชายไม่ทำทำจระเข้ฟาดหาง ฝ่ายหญิงจะไม่ออกไปรำด้วย)
12. ทำหนุมานถวายนวน
13. ทำรำเกี้ยว
14. ทำลมพัดพร้าว

4.1.2 ฟ้อนภูไท

ผู้แสดง	ชายและหญิงเป็นคู่ ๆ
ทำนองเพลง	ลมพัดพร้าว
การแต่งกาย	ชาย กางเกงขาก๊วย เสื้อม่อฮ่อมสีน้ำเงิน คอเสื้อขลิบด้วยผ้าสีแดง ผ้าขาวม้าคาดเอว หญิง ผ้าถุงสีน้ำเงิน เสื้อแขนกระบอกคอตั้ง คอเสื้อและแขนเสื้อขลิบแดง คาดเข็มขัดผ้าสีแดง ห่มสไบไหมสีขาว ประดับดอกไม้สีแดงบนอกเสื้อ เก้าอี้มมวยตัดดอกไม้สีขาว

4.1.3 ฟ้อนบายศรี

ผู้แสดง	หญิงล้วน
ทำนองเพลง	ไทยเดิม บานศรี 5 ชั้น แตกต่างจากฟ้อนบายศรีของชาวอีสานทั่วไป
ผู้ประดิษฐ์ทำฟ้อน	คือ อาจารย์คำเสาร์ ชงยศ และคณะครูประชาบาล สมัยนั้น
“เอ๋ยศุกฤกษ์เอ๋ย	ขอเฉลยวชิ วันมงคลคฤหัสถ์ ฆ้องบายศรีท่านคณะที่มา พวกดิฉันพร้อมเพรียงกัน จัดสรรบายศรีสง่า ขออวยพรโดยเจตนาทั่วหน้ากันเอ๋ย
เอ๋ยบายศรีเอ๋ย	บายศรีชั้นต้น ดิฉันทุกคนมีกมลปรีดี รำฉลองร้องรำด้วยกาย วชิ โดยความรักเอ๋ยและยินดี เป็นบายศรีชัยเอ๋ย
เอ๋ยบายศรีเอ๋ย	บายศรีชั้นสอง เอาอารีย์เป็นใบตอง สลักจำลองเป็นบายศรีเอาไมตรีเข้ารองรับเป็นเครื่องสลักบัดกรี โดยความรักและสามัคคี เป็นบายศรีชัยเอ๋ย

เอ๋ยบายศรีเอ๋ย	บายศรีชั้นสาม ประดับประดาสง่างามด้วยความพร้อมเพรียงกัน มิตรจิตเป็นเทียนชัย มิตรใจเป็นไข้วัญญู เอาความรักเอ๋ยมา ผูกพันทุก ๆ ชั้นบายศรีชัยเอ๋ย
เอ๋ยบายศรีเอ๋ย	บายศรีชั้นสี่ เอากรุณาปราณี ไว้เป็นที่กระจะเจิม ทั้งราษฎรและ ข้าราชการมาสมานไมตรีเฉลิม เอาความเอื้อเพื่อเอ๋ยมาต่อเติม พูนเพิ่มบายศรีชัยเอ๋ย
เอ๋ยบายศรีเอ๋ย	บายศรีชั้นห้า ขอเทพไททุกชั้นฟ้าโปรดช่วยอำนวยพร ศรี ศรี วันนี้ดีเป็นศรีสุขสถาพร โรคภัยเอ๋ยขจายจร ดังคำพรเชิญบายศรี ชัยเอ๋ย”
การแต่งกาย	ผ้าถุงไหมยกคิ่นเงินลายมัดหมี่ หรือสีล้วน เสื้อพื้นสีต่าง ๆ แขน กระบอก คล้องสไบไหม เก้าผมมวยทักดอกไม้
เครื่องประดับ	สร้อยคอ กำไลข้อมือ ข้อเท้าทำด้วยเงิน

4.1.4 ฟ็อนเบ็งโจง

คำว่า “เบ็ง” แปลว่า ดู หรือ มอง “โจง” คือ แม่น้ำโจงที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนย้าย
ถิ่นฐาน “เบ็งโจง” เป็นชื่อเพลงที่ขับร้องดำเนินาของหนุ่มผู้ไทยขณะที่ลงอาบน้ำในแม่น้ำโจงสมัย
โบราณต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2515 อาจารย์คำนึง อินทร์ดิยะ, แนวคิดให้คิดประดิษฐ์ทำฟ็อน
ประกอบเพลงจึงมอบให้อาจารย์ประจิมไพ ผลโยน อาจารย์สายพิณ โกพล อาจารย์เปรมศิลป์
ทิพย์วงษ์ ร่วมกันคิดทำประกอบเพลงขึ้น และแสดงเผยแพร่เป็นที่ประทับใจกับผู้ที่ได้ชมตลอดมา

เนื้อเพลง	“มองเบ็งโจงน้ำน้อย ตกแก่งไหลย่อยยามเมื่อเย็น ยามเมื่อใครได้ เห็นชมเล่นเพลินตาเนละเนื้อ คูสิเจ้า โนนเขา ป่าไม้ สุขใจดังใคร พะนอ งามช่างงามลออ งามลอออ่อนพลิ้ว ลมพัดโชยโปรยมา เย็นอร่า ชื่นใจนะใครมาเรียงวิว โอ้ละเนื้อทุ่งทิว ดันข้าวปลิว เนื้อยแะไปตามลม (ซ้ำ)
ผู้แสดง	เป็นหญิงล้วน
การแต่งกาย	ผ้าถุงและเสื้อเป็นสีดำ ปักลายดอกไม้เป็นเครือเถาวัลย์ ลักษณะ เสื้อคอกลม แขนกระบอก คาดเข็มขัดผ้าสีแดงหรือสีเหลือง ห่มสไบสีชมพู หรือสีเหลือง
เครื่องประดับ	เป็นเครื่องเงินทั้งสร้อยคอ กำไลข้อมือ ข้อเท้า ต่างหู

4.1.5 ฟ็อนเซ็งเมืองเว

“เซ็ง” เป็นศิลปะการฟ็อนของภาคอีสาน “เซ็งเมืองเว” ประดิษฐ์ทำฟ็อนขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2528 เป็นแนวคิดของอาจารย์อุษะณี อบรมชอบ มอบหมายให้ อาจารย์สุญาณี วงษ์ชาวมประดิษฐ์ทำฟ็อนขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์การฟ็อนเซ็งประจำเมืองเว

ทำนองเพลง	ดนตรีพื้นเมือง ทำนอง “สังข์ศิลป์ชัย”
ผู้แสดง	หญิงล้วนกี่คนก็ได้
การแต่งกาย	ผ้าถุงพื้นเมืองจับจีบผ้าเหลืองยาวกรอมเท้า คาดเข็มขัดผ้าสีแดง เสื้อแบบโบราณ ตัดด้วยผ้าขิด ห่มสไบไหมลายพื้นเมือง
เครื่องประดับ	ทำด้วยเงิน สร้อยคอ กำไลข้อมือ ข้อเท้า ต่างหู

5. ขนบธรรมเนียมการทำบุญ

5.1 ขนบธรรมเนียมโบราณ

เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ชาวภูไทเมืองเวรักษาสภาพสังคมพร้อมการดำรงวิถีชีวิตแบบพื้นบ้านให้คงอยู่ และยังเป็นการเสริมสร้างค่านิยมความรู้สึกร่วมกันให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชนชาวภูไท ทำให้เกิดเป็นฮีต 12 อันเป็นธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติสืบกันมา

1. เดือนอ้าย “บุญเข้ากรรม” เป็นการออกจากอาบัติประจำปีตามวิถีทางของพระสงฆ์เป็นเวลา ๖ วันในระยะเวลาบุญเข้ากรรมนี้ชาวบ้านจะจัดถวายอาหารน้ำปานะและเครื่องใช้เล็กน้อย ๆ เพื่อให้การปฏิบัติบุญเข้ากรรมของพระสงฆ์ดำเนินไปได้ด้วยดี

2. เดือนยี่ “บุญคุณลาน” เป็นการประกอบพิธีทำบุญเพื่อบูชาแม่โพสพทำบุญข้าวในลานก่อนที่จะขนข้าวขึ้นเล้าจะมีการละเล่นเพลิดเพลินทำให้เกิดศิลปะการละเล่นฟ็อนรำที่สวยงามเรียกว่า “ฟ็อนแถบลาน” การทำบุญนี้ต่างคนต่างทำในครอบครัวไม่พร้อมกัน

“บุญกองข้าว” เป็นการทำบุญร่วมกันของชาวผู้ไทยทั้งหมดบ้านเพื่อหาทุนทรัพย์ทำนุบำรุงวัดและพระศาสนาโดยชาวบ้านจะนำข้าวเปลือกมาถวายวัด แล้วคณะกรรมการวัดจะนำข้าวเปลือกไปขาย นำเงินมาบำรุงวัดและพระพุทธศาสนา

3. เดือนสาม “บุญข้าวจี่” เป็นการทำบุญที่ไม่ใหญ่โตนัก ใช้เวลาเพียง 1 วัน ชาวบ้านจะประชุมกันว่ากำหนดบุญข้าวจี่วันไหน แล้วก็ตระเตรียมข้าวจี่ (ข้าวเหนียวสุกปั้นโรยเกลือทาใจแล้วย่าง) ไปตักบาตรถวายภัตตาหารต่อพระสงฆ์ อาหารหวานคาว สมทานศีล ฟังเทศน์ รับพรเป็นอันเสร็จพิธี มีคำคมกล่าวล้อเลียนสามเณรเกี่ยวกับบุญข้าวจี่ว่า “เดือนสามคือย เจ้าโหลคอยปั้นข้าวจี่ปั้นข้าวจี่มีเสื่อน้ำอ้อยใจน้อยเซ็ดน้ำตา”

4. เดือนสี่ “บุญเดือนสี่” การทำบุญสมโภชองค์พระธาตุเรณู มีในวันขึ้น 11 ค่ำ, 15 ค่ำ มี การทำบุญตักบาตร จะมีมหรสพครบครันเป็น โอกาสที่หนุ่ม ๆ สาว ๆ ได้ไปทำบุญและพบปะ สนทนากันมีการเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุเรณูในค่ำขึ้นขึ้น 15 ค่ำ

5. เดือนห้า “บุญสงกรานต์” จะมีการทำบุญตักบาตร สรงน้ำพระองค์แสน สรงน้ำพ่อ เต่าแม่เต่าที่อาวโสประจำหมู่บ้าน และมีขบวนแห่สงกรานต์ ในวันที่ 13 เมษายน ชาวบ้านจะ หยุดทำงานมาสนุกสนานสรงน้ำซึ่งกันและกัน นับว่าเป็นวันรวมญาติที่มีความหมายต่อครอบครัว อย่างยิ่ง

6. เดือนหก “บุญบั้งไฟ และแห่บุญผเหวด(พระเวส)” ซึ่งจะจัดตรงกับวันวิสาขบูชาใน พระพุทธศาสนา มีการแห่ฉัตรผะเหวด แห่พราหมณ์ (ชูชก) แห่พระเวสสันดรเข้าเมือง แห่บั้งไฟ จุดบั้งไฟ บูชาพญาแถนเพื่อขอให้ฝนตกตามฤดูกาล ฟังเทศน์มหาชาติ และในเช้าวันที่ 15 ค่ำ จะ ทำบุญตักบาตรภาคค่ำจะเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุเรณู

7. เดือนเจ็ด “บุญช่าชะ” บุญบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผีบ้าน ผีเรือน เพื่อชำระจิตใจให้ผ่องใส

8. เดือนแปด “บุญเข้าพรรษา” ตรงกับวันแรม 1 ค่ำเดือน 8 หล่อเทียนไปถวายวัดทำบุญ ตักบาตร ฟังเทศน์ฟังพระธรรมตลอดเวลา 3 เดือน

9. เดือนเก้า “บุญข้าวประดับดิน” เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับจะ จัดขึ้นในวันแรม 14 ค่ำ ชาวบ้านจะทำบุญตักบาตร และนำข้าวปลาอาหารไปวางไว้ตามใต้ต้นไม้ โปสธ์ กำแพงวัด ตามพื้นดินวัด จึงเรียกว่า บุญข้าวประดับดิน ถือว่าทำบุญให้เปรตที่ไม่มีญาติอุทิศ ส่วนกุศลให้ได้มารับส่วนบุญ

10. เดือนสิบ “บุญข้าวสาก” เป็นการทำบุญต่อเนื่องจากเดือนเก้า กำหนดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ แต่เป็นการทำบุญโดยถวายสลากภัตแด่พระสงฆ์ มีการเตรียมล่วงหน้าในการห่อข้าวต้ม ข้าวตอกคลุกน้ำตาล ใส่ถั่ว งา มะพร้าว

11. เดือนสิบเอ็ด “บุญออกพรรษา” มีการเฉลิมฉลองการออกพรรษามีการจุดไฟได้ ประทีปในวันขึ้น 13 -15 ค่ำ

12. เดือนสิบสอง “บุญกฐิน” ถวายผ้ากฐินแด่พระภิกษุสงฆ์ก่อนหมดเขตรับอานิสงส์ พรรษาหลังวันปวารณาออกพรรษา

5.2 บุญสว่างเอื้อ (งานบุญพายเรือ)

บุญสว่างเอื้อ สว่างเอื้อ คำว่า สว่างเอื้อ เป็นลักษณะของการพายเรือที่ทุ่มเทพลังกายและ พลังใจ ออกกำลังพายเรืออย่างสุดเหวี่ยงได้แก่การแข่งขันเรือยาว เรือที่ใช้สำหรับแข่งขันเป็นเรือชนิด ขุดทำด้วยไม้ตะเคียนเป็นส่วนใหญ่มีหัวท้ายงอนสูง บรรจุน้ำหนัก 25 ถึง 55 ฝีพายตามวัดต่าง ๆ จะต้องจัดหาเรือแข่งไว้ประจำอย่างน้อยที่สุด 1 ลำ เช่นวัดหลักศิลาเหนือ วัดหลักศิลาใต้ วัดบ้าน

กำวัดบ้านนาคำ วัดพระธาตุพนม วัดหัวเวียง วัดหัวบึงทุ่ง วัดหัวบึงท่า วัดหัวหนองหอยทุ่ง วัดหัวหนองหอยท่า เป็นต้น

โดยเฉพาะอำเภอธาตุพนมก็ได้จัดให้มีการแข่งขันเรือยาว ตามลุ่มแม่น้ำโขงกันมาตั้งแต่โบราณ และในทุก ๆ ปีคณะผู้จัดงานซึ่งประกอบไปด้วยส่วนราชการ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้าน ทุกหมู่บ้านร่วมกันรับผิดชอบตลอดงาน ในการนี้ได้เชิญชนคณะชาวเรือจากหมู่บ้าน อำเภอ และ จังหวัดใกล้เคียงนั้นให้นำเรือมาร่วมการแข่งขัน แต่ละปีมีเรือที่โด่งดังมาจากทั่วสารทิศ เช่น เรือนาง พันสามเป็นเรือประจำถิ่น เรือบ่อดกซ้อน เรือหนองสังข์จากอำเภอนาแก เรือนางภูลังกาจากอำเภอ เมืองนครพนม เรือนางหงส์ ในบางปีอาจมีเรือมาร่วมการแข่งขันมีจำนวนมากกว่า 50 ลำ สนามแข่งขันเรือยาวของอำเภอธาตุพนมจึงเป็นสนามที่ใหญ่ที่สุดตลอดแนวแม่น้ำโขง

นอกจากลูกพายของเรือแต่ละลำแล้วก็ยังมี พระสงฆ์ ญาติพี่น้อง ลูกเล็ก เด็กแดง ได้ติดตามเรือมาเพื่อให้กำลังใจอีกเป็นจำนวนมาก หน้าที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่ถือธรรมเนียมปฏิบัติกันมา โดยตลอด หรือจะถือว่าเป็นประเพณีของชาวธาตุพนมก็ได้เรียกว่า **คำเฮือ** (การต้อนรับ) บ้างก็เรียกว่า **คำข้าว** หมายถึงเฉพาะหมู่บ้านคุ้มบ้านที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงเท่านั้น ที่มีหน้าที่ต้อนรับ จัดเลี้ยง ข้าวปลาอาหาร การให้ที่พักอาศัยอย่างอบอุ่นและพอเพียง

ในงาน **บุญสว่างเฮือ** ตามคุ้มบ้านต่าง ๆ ก็มีการประกวดบ้านคือการปลูกสร้างร้านค้า เครื่องดื่ม จำพวกเหล้าแดง เหล้าขาว เหล้าดอกยา กับแก้ม เป็นต้น สิ่งที่สำคัญจะประดับตกแต่ง ร้านค้าให้สวยงามสะดุดตาเป็นอย่างยิ่งพร้อมทั้งมีหนุ่มสาว แต่งกายสวยงามเรียบง่ายจับคู่คุยกันตาม ฮ้านของคุ้มต่าง ๆ อย่างประทับใจ

ประเภทเรือแข่งนั้น แบ่งออกเป็นประเภทชายฝ่ายหนึ่ง และประเภทหญิงฝ่ายหนึ่ง สำหรับเรือประเภทชายทุกลำ เมื่อได้เวลาแข่งขันจะต้องนำเรือเข้ามาร่วมแข่งในรอบพิเศษ เรียกว่า **ตีข้างน้ำนอง** เพื่อเป็นพุทธบูชาถวายแด่องค์พระธาตุพนมพญานาคเจ้าแม่คงคามหานที และยังมีเรืออีกประเภทหนึ่งเรียกว่า **เรือเซ็ง** คือมีทั้งชายและหญิงแต่งกายงาม ร่วมกันขับร้องรำทำเพลง ลำผญา เกี่ยวพาราตีเป็นที่สนุกสนานเคร่งกันตลอดทั้งวัน ซึ่งกำหนดงาน 5 วัน 5 คืน สิ้นสุดที่ แรม 1 ค่ำ เดือน 11 ของทุก ๆ ปี

5.3 ไหลเฮือไฟและลอยกะโปะ (ไหลเรือไฟและลอยกะลามะพร้าว)

ไหลเฮือไฟและลอยกะโปะ “เฮือไฟ” ก็คือการที่นำเอาต้นกล้วยขนาดและความยาวพอเหมาะมาทำเป็นแพ เพื่อให้สามารถรับน้ำหนัก และลอยน้ำได้บนแพกล้วยจะนำไม้ไผ่แห้งมาทำให้เป็นรูปทรงเรือหรือเป็นรูปพญานาครวมกันแล้วเรียกว่า **“เฮือไฟ”** บนตัวเรือจะมีข้าวต้ม ขนมหมากร คำพลู ดอกไม้ รูปเทียน สิ่งของต่าง ๆ ที่บรรดาศาสนชนทั้งหลายมีจิตศรัทธาเพื่อเป็นพุทธบูชา ตามคติและความเชื่อที่มีมาแต่โบราณ ตัวเรือที่เป็นไม้ไผ่จะชโลมด้วย“น้ำมันยาง”หรือใช้ **“จ๊กบอง”**

หรือใช้ตะเกียงแขวนตามรูปทรงเรื่อนั้น แล้วจุดไฟให้สว่างขึ้น จะเห็นเป็นรูปทรงเรือและรูปทรงต่าง ๆ ปล่อยให้ไหลลอยไปตามแม่น้ำ ชาวชาตุนิยมทำกันในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปี โดยชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านจัดทำกันเป็นจำนวนมากมาย “ลอยกะโปะ” (กะลามะพร้าว) ก็เป็นการนำเอากะลามะพร้าวครึ่งซีกเป็นภาชนะแทนเรือไฟบรรจุ “จี่ใต้” หรือ “จี่บอง”(การเอาจี่สูตร หรือน้ำมัน ยางมาห่อด้วยใบตองให้เป็นแท่ง) แล้วจุดด้วยไฟให้สว่าง เช่นเดียวกับเรือไฟขนาดใหญ่ แล้วปล่อยให้ไหลควงไปกับ “เฮื่อไฟ” เป็นบริวารหลายร้อยหลายพันดวง ดูแล้วระยิบระยับด้วยแสงไฟขนาดใหญ่ และเล็กทั่วไปตลอดแนวลำน้ำโขงนอกจากนั้นก็จะมีชาวบ้านตามคุ้มต่าง ๆ จะนำเรือและคณล่องเรือขึ้นลงร่วมกันร้องรำทำเพลง “ถ้าเซ็งเฮื่อไฟ” อย่างสนุกสนานครั้นเสร็จตลอดทั้งงาน

5.4 ทำบุญวันสงกรานต์

ทำบุญวันสงกรานต์ คือ คืบก่อนวันเนา 3 วัน พระสงฆ์ในวัดได้นำพระพุทธรูป 5 องค์เล็ก ๆ มาตั้งบนลานกลางวัด รุ่งขึ้นเป็นวันเนา เวลาเย็นพวกชาวบ้านหญิงชายก็พากันเอาดอกไม้ น้ำอบ น้ำหอม ไปประพรมพระพุทธรูปในวันเนา นี้ ถือกันไม่ให้กระทำการใด ๆ เว้นแต่การทำบุญ โดยถือว่าถ้าใครทำในวันนี้จะเป็นเสียดจัญไร ในระหว่างตั้งแต่บัดนี้ต่อไปถือว่าเป็นวันรื่นเริง มีการประพรมก่พระเจดีย์ทราย หญิงสาว ชายหนุ่ม ตักน้ำรดสาดกัน และพากันไปเที่ยวกินข้าวป่า เก็บดอกไม้มาจากป่ามาถวายพระพุทธรูป ทุก ๆ วัด ยังมีทำบุญข้าวพันก้อน พวกชาวบ้านจัดการข้าวเหนียวของหวานใส่ถาด เอาด้ายดิบหรือไหมผูกเป็นเสาแหกรวม โดยมากใช้พวกผู้หญิงหาม มีพระสงฆ์นำหน้าไปถวายพระสงฆ์ตามวัดต่าง ๆ

5.5 ประเพณีการต้อนรับ

ประเพณีการต้อนรับของชาวภูไทเรณูนคร ถือปฏิบัติเป็นประเพณีการต้อนรับด้วยพิธีบายศรีสู่ขวัญประกอบไปด้วยพานบายศรีเย็บด้วยใบตอง ประกอบด้วยดอกกรักดอกดาวเรือง ด้ายผูกแขน ขนมข้าวสุก ไข่ไก่ต้ม ไก่ 1 ตัว เหล้า 1 ขวด ผู้เฒ่าผู้ใหญ่พาขวัญประมาณ 6 คน หมอสูตรขวัญ 1 คน เป็นผู้ทำพิธีอันเชิญเทวดาด้วยบทสวดสำเนียงเป็นภาษาท้องถิ่นเป็นการบอกกล่าวต่อเทพอารักษ์ทั้งหลายให้ช่วยดูแล “ขวัญ” ที่หลงไปอยู่ตามที่ต่าง ๆ ให้กลับคืนมาสู่ผู้เป็นเจ้าของ เมื่อเสร็จพิธีสู่ขวัญแล้ว มีการมอบพาขวัญสูตร โดยเริ่มใช้ด้ายผูกแขนให้กับแขกผู้มาเยือน และให้ไข่ไก่ต้มสุกแล้วคนละฟองให้รับประทานเพื่อเป็นสิริมงคลผู้ที่เข้ามาผูกแขนแขกผู้มาเยือนจนครบหมดทุกคนเป็นอันเสร็จพิธีบายศรีสู่ขวัญ นับเป็นพิธีกรรมที่สร้างบรรยากาศอันอบอุ่น น่าประทับใจให้แก่แขกผู้มาเยือน หลังจากนั้นจะเลี้ยงอาหารในตอนเย็น และจัดการแสดงฟ้อนภูไทของหนุ่มสาว

ชาวเรณูนครให้แขกผู้มาเยือนได้ชมต่อด้วยมีการเชิญแขกผู้มาเยือนขึ้นมาพินิจดูพร้อมกับผู้พินิจ
ของชาวเรณูนครอย่างเป็นกันเอง

5.6 การดูตุ (ดูคไฟ)

การดูตุ (การดูคไฟ) เป็นรายการปิดท้ายประเพณีการต้อนรับใน
งานเลี้ยง พิธีการจะกล่าวเชิญชวนแขกที่มาเยือนด้วยการดูตุที่เรียกว่า ชี้ข้างคู้ หรือชี้ข้างรอบเมือง
ร่วมกับสาวผู้พินิจดู ในอุ (ในไฟ) ใบเดียวกันแต่ใช้หลอดไม้คูด (คูด) คนละข้างผู้ชายใช้หลอดไม้
คูดจะสั้นกว่า ฝ่ายหญิงห้ามเอาหน้าชนกัน และฝ่ายใดเอาปากออกจากหลอดก่อนก็จะเป็นฝ่ายแพ้ จึง
มีกองเชียร์แข่งขันกันอย่างสนุกสนาน

6. การแต่งกายภูไท

6.1 การแต่งกาย

ในเวลาปกติผู้ชายนุ่งผ้าด้ายตามลี้ดงาสีดำ หรือนุ่งผ้าขาวม้าด้ายสีขาว สวมเสื้อด้ายสีด้า
(ผ้าพื้นเมือง) ผู้หญิงนุ่งซิ่นใช้เสื้อผ้าสีด้า (ผ้าพื้นเมือง) ถ้าไม่สวมเสื้อแทนที่จะห่มผ้าเอาแขนเสื้อผูก
สะพายแล่งเฉวียงบ่าใช้แทนห่มผ้าเครื่องประดับของชายในเวลาปกติไม่มี ของฝ่ายหญิงมีกำไลเงิน
ใส่ข้อมือกับกระจอนหู (ต่างหู) ทำด้วยเงินหรือทองเหลืองใส่ประจำตัวอยู่เสมอ เฉพาะคนที่มัทธพย์
มากสักหน่อยก็มีผ้ามันต์ซิด (ผ้าเก็บดอก) สีเหลืองผืนเล็ก ๆ ผูกคล้องศีรษะรัดผมไม่ให้รุ้ง
โดยมากใช้ทั้งฝ่ายหญิงทั้งฝ่ายชาย ในเวลางานนักขัตฤกษ์ ผู้ชายนุ่งผ้าไหม สวมเสื้อซิ่นใน ห่มผ้าซิด
(ผ้าพื้นเมือง) ส่วนผู้หญิงนุ่งซิ่นไหม สวมเสื้อผ้าดำแขนยาวติดกระดุม 33-40 เม็ด มาสมัยนี้บาง
คนใช้สตาลค์ห้า หรือสตาลค์ 10 ร้อยซ้อนกับลูกกระดุมทุกลูก ทำตามฐานะคนจนและคนมี
เครื่องประดับกายมีลูกปัดแก้วร้อยเป็นสายใช้คล้องคอผูกข้อมือเกี่ยวหูพันผมหลายเส้น ใช้ทั้งฝ่าย
หญิงและฝ่ายชาย พวกผู้หญิงยังเอาเงินบาทเหรียญสลึง เหรียญสองสลึง เหรียญเฟื้อง และเงิน
ต่างประเทศเจาะรูร้อยผูกเป็นแถว คล้องคอคล้ายเสมาอีกด้วย ถ้าเป็นนักขัตฤกษ์การทำบุญต่างบ้าน
จะต้องเดินทางไปจากบ้านพวกผู้หญิงต้องมีกระหังใส่เครื่องนุ่งห่ม และเครื่องแต่งตัวหวีกระจก
แป้งพร้อมไปด้วยทุกคน เมื่อเวลารับศีล พวกผู้หญิงต้องถอดเครื่องประดับกายออกกองไว้หมด เมื่อ
รับศีลแล้วจึงกลับแต่งตามเดิม ลักษณะร่างกายของคนจำพวกนี้รูปพรรณสัณฐานเหมือนกับคนไทย
ธรรมดา เว้นแต่หญิงไว้ผมยาวทุกคน และสำเนียงพูดต่างกับคนไทยธรรมดา คล้ายกับสำเนียงพวก
พม่า และถ้าจะสังเกตกิริยาที่เดินทางจะมีแปลกบ้าง โดยมากมักเป็นคนผิวขาว เนื้อหยาบ เดินสั้น
หนัก ทำเดินท่าก้ม ๆ โดยสันนิษฐานว่า คนจำพวกนี้ขึ้นขาในการเดินทางขึ้นเขาลงเขาเสมอ

7. ภาษาภูไท

7.1 ภาษาภูไท

ภาษาภูไทเป็นภาษาไทยภาษาหนึ่ง ชาวภูไทเมืองวัง หรือเมืองวังคำ ที่เรียกว่าภูไทวัง เป็นต้นบรรพบุรุษของชาวภูไทเรณูนคร ภาษาภูไทเหมือนกับภาษาลาวเพราะชาวภูไทไม่มีอักษรของตนเองต้องยืมตัวอักษรของชาวลาวไปใช้ตั้งนั้นภาษาภูไทจึงกลมกลืนกับภาษาลาวมากที่สุดการเขียนตัวอักษรชาวภูไทใช้วิธีการเขียนของชาวลาวมาใช้ทุกประการ คือ ไม่มีรูปวรรณยุกต์ เสียงของตัวอักษรเกี่ยวข้องกับรูปประโยค ผู้อ่านต้องคิดเอาเองว่าคำนี้อ่านว่าอย่างไร เหมือนกับการเขียนอักษรของขอมเขมร และหลายภาษาของชาวอีสาน ภาษาพูดของชาวภูไทแตกต่างจากภาษาลาว คือ ไม่มีเสียงลวดออกมจากนาสิกเหมือนภาษาลาว ดังนั้นภาษาภูไทจึงเปลี่ยนเสียงสระ เปลี่ยนพยัญชนะ (พัฒนา) ให้เข้ากับสำเนียง วัฒนธรรมของตนเอง ชาวภูไทจะออกเสียงที่มาจากฐานกรน้อยกว่าภาษาไทยกลางเกิดจากการที่เอาลิ้น ไปแตะที่เพดานปากแล้วปล่อยลมออกมา แต่ก็กักเสียงไว้ที่ลิ้นไว้ก่อนแล้วจึงปล่อยลมออกมาเป็นสำเนียงพูดของชาวภูไท ชาวภูไทและลาวไม่สามารถออกเสียงระเบิดได้ เช่น ตัว ม ป พ ภ ม และการหันลิ้นไม่ได้ (ร หัน) อักษรควบลาว และภูไทออกเสียงไม่ได้ ชาวภูไทออกเสียงได้ดีที่เป็นอักษรสูง คือ ข ช ฉ ผ ศ ษ ส ห ข หัวหัยเป็นอักษรแทนเสียงนั้น (แต่ภายหลังเสียงพูดเลื่อนหายไปจึงใช้ ข แทนหมด เสียงเดิมนั้นอาจจะเสียงเหมือน ch ของเยอรมันในคำว่า Looch) (Spirante Gutturale) ไทยพัฒนามาเป็น ข ค ฎ ฑ พัฒนามาเป็น ห ฮ ในเรื่องนี้เอามาจากมาตรฐานการออกเสียงของลาวเข้ามาเปรียบเทียบการออกเสียงของชาวภูไท คือ เสียงอักษร ห ในตัวสุดท้ายของตัวอักษรสูงมีอิทธิพลต่อการออกเสียงพยัญชนะทุกตัว สระ อี ในภาษาไทย มีอิทธิพลต่อเสียงสระทุกตัวในภาษาภูไท ด้วยเหตุนี้ชาวภูไทจึงไม่สามารถออกเสียงสระเสียงสั้น ๆ ได้ดี ดังนั้น คำว่า ภูไท ในภาษาลาว และในภาษาไทยกลางนั้นชาวภูไทกลับออกเสียงว่า คนผู้ใต้ ชื่อแม่น้ำโขง เป็นคำตั้งชื่อของชาวขอมโบราณ เนื่องจากเป็นชาติมหาอำนาจในบริเวณนี้ ผู้คนที่นี้ยอมรับภาษาขอมไม่ว่าจะเป็นภาษาพูด หรือภาษาเขียนถือว่าเป็นภาษากลางด้วยเหตุที่ชาวลาวออกเสียง โขง ไม่ได้เนื่องจากเป็นสระเสียงยาวและเป็นเสียงระเบิด (ไม่ผ่านนาสิก) ลาวจึงเปลี่ยนเสียงสระจากเสียง โ- ง มาเป็น ออง เมื่อออกเสียงเป็นน้ำของแล้ว มีระดับเสียงสูงเท่ากับแม่น้ำโขงตามเสียงไทยกลาง นี่เป็นเหตุหนึ่งที่คำว่า แม่น้ำโขงเกิดก่อน น้ำของ(โขง)ของลาว

ชาวภูไทไม่สามารถออกเสียงทางนาสิกได้เข้ากักลมไว้ที่ลิ้นไว้ก่อนที่จะออกเสียงเป็นคำพูดเหมือนบางคำที่ชาวภูไทออกเสียงไม่ได้มักจะเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาจนพวกเขาสามารถสื่อสารกับเจ้าของภาษาเดิมได้ ไม่ว่าจะเป็นลาว เวียดนาม ไทยและจีน

7.1.1 การเทียบการออกเสียงพยัญชนะบางเสียง

ชาวภูไทไม่สามารถออกเสียงของได้เนื่องจากอิทธิพลของเสียงตัว ห บังคับเสียงพยัญชนะทุกตัวให้เป็นเสียงสูงและเสียงสั้นโดยอิทธิพลของเสียงสระ อี ดังนั้น ชาวภูไทจึงใช้เสียงอักษร ห ส แทนอักษรเสียง ข ในภาษาไทยลาว เช่น

ขา	ออกเสียงเป็น	หา
ของ	ออกเสียงเป็น	หอง
ขาน	ออกเสียงเป็น	หาน
ข้าม	ออกเสียงเป็น	ห้าม
เข้ม	ออกเสียงเป็น	หึ่ม
เจียง	ออกเสียงเป็น	เหง
ผ้าห่ม	ออกเสียงเป็น	ผ้าสม
แขน	ออกเสียงเป็น	แหน
খন	ออกเสียงเป็น	หอน
ขาด	ออกเสียงเป็น	ฮาด
ขึ้นเรือน	ออกเสียงเป็น	ฮั้นเฮิน
เข้า	ออกเสียงเป็น	เฮ้า
ให้	ออกเสียงเป็น	เฮ้อ
เหี้ยว	ออกเสียงเป็น	เฮว

สระอูไม่มีหลายออกเสียงอู ตามปกติ เช่น ไป ไกล โฟ โหม ใส ผู้ไทย เป็นต้น แต่สระอู ไม้้วน ออกเสียงเป็น เออ เช่น

ผู้ใหญ่	ออกเสียงเป็น	ผู้เหย่อ
ให้สะกั	ออกเสียงเป็น	เห้อลูเพ่อ
ไฟใจ	ออกเสียงเป็น	เช้อเจ้อ
หลงไหล	ออกเสียงเป็น	หลงเหลอ
จะใคร่	ออกเสียงเป็น	เยอะเอ็ด
น้ำใส	ออกเสียงเป็น	น้ำไส
อยู่ในตู้	ออกเสียงเป็น	อยู่น้อตู้
อยู่ใต้	ออกเสียงเป็น	อยู่เต้อ
โยบัว	ออกเสียงเป็น	เยอโบ
ผ้าไหม	ออกเสียงเป็น	ผ้าเหม่อ
โซ่มา	ออกเสียงเป็น	เซ่อมา

เอาใส่	ออกเสียงเป็น	เอาเซอร์
ใครขอดู	ออกเสียงเป็น	เพอขอเบ็ง
ใบไม้	ออกเสียงเป็น	เบ่อไม้
สิ่งใด	ออกเสียงเป็น	อันเลอ
มิใช่	ออกเสียงเป็น	มีแมน
บ้าใบ้	ออกเสียงเป็น	จีเบ้อ
มาใกล้	ออกเสียงเป็น	มาเค้อ

สรุปคำที่ใช้ไม้มีวรรณ 20 คำ ผู้ไทยใช้เออเสียง 18 แต่คำว่า น้ำใส คงออกเสียงเป็น น้ำใส
 อย่างเดียวกับภาษาหนังสือ

7.1.2 คำที่ใช้ ก สะกด ออกเสียงสั้น เช่น

ลูกใคร	ออกเสียงเป็น	ลูเพอ
ข้าวปลุก	ออกเสียงเป็น	เข้าปู
ทอหูก	ออกเสียงเป็น	ต่าหู่
ทุกข์ยาก	ออกเสียงเป็น	ทกยะ
ฝากทาง	ออกเสียงเป็น	พะทาง
ตากแห	ออกเสียงเป็น	ตะแห
กระดุก	ออกเสียงเป็น	กะดู่
ถูกแล้ว	ออกเสียงเป็น	ทีแล้ว
หมากพลู	ออกเสียงเป็น	มะพู
ต้นกะบาก	ออกเสียงเป็น	ไม้มะ
คางคก	ออกเสียงเป็น	ข้างคะ
รากไม้	ออกเสียงเป็น	สะไม้

7.1.3 สระเอีย ออกเสียง เอ เช่น

เมียใคร	ออกเสียงเป็น	เมเพอ
เสียงที่ไหน	ออกเสียงเป็น	เสงสี่เลอ
โรงเรียน	ออกเสียงเป็น	โลงเลน
เลี้ยงวัว	ออกเสียงเป็น	เลี้ยงโง
เสียให้เขา	ออกเสียงเป็น	เสฮ้อเขา

รูปเขียน	ออกเสียงเป็น	รูปแทน
เที่ยง	ออกเสียงเป็น	เท่ง
เสียงได้เสียงเสีย	ออกเสียงเป็น	เส่งได้เส่งเส

7.1.4 สระเอือ ออกเสียงเป็น เออ เช่น

ใครใส่เสื้อใหม่	ออกเสียงเป็น	เพอเซอเสื้อเมอ
เรือนใคร	ออกเสียงเป็น	เฮินเพอ
เรือ	ออกเสียงเป็น	เฮอ
เสื้อ	ออกเสียงเป็น	เสอ
เกลือ	ออกเสียงเป็น	เก้อ
เขียน	ออกเสียงเป็น	เกิน
เมือง	ออกเสียงเป็น	เมิง
เดือน	ออกเสียงเป็น	เดิ่น
รุ่งเรือง	ออกเสียงเป็น	ฮุ่งเฮิง
เดือน	ออกเสียงเป็น	เติน
มะเขือ	ออกเสียงเป็น	มะเขอ

7.1.5 สระอัว ออกเสียงเป็น โอ เช่น

วัวหลายตัว	ออกเสียงเป็น	โงหลายโต้
ผิวเมีย	ออกเสียงเป็น	โผเม
เพาะเมล็ดถั่ว	ออกเสียงเป็น	จ้าดโนยโท
ตามั่ว	ออกเสียงเป็น	ตำโม
ตัวใหญ่	ออกเสียงเป็น	โต้เหยอ
มีดมั่ว	ออกเสียงเป็น	มีดโม
เรือนรั้ว	ออกเสียงเป็น	เฮินโฮ
ความชั่ว	ออกเสียงเป็น	ความโซ

7.2 ศัพท์ในการแต่งงาน

คำเขียนเขย หมายถึง การอบรมเขยก่อนจะแต่งงาน โดยพ่อล่ำมจะเป็นผู้สอน และเป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อให้เขยรู้จักมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่สามีต่อภรรยา

ลุงตาพาเข้า หมายถึง ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง
 ขอเข้าปลุกแนว หมายถึง ขอข่าวปลุกลูกพันธุ์
 ตัดต่งเน่งคอง หมายถึง จัดตามการประเพณี
 ฮีต 12 คอง 14 หมายถึง ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวอีสานทั่วไปกฎไปก็ถือตาม
 ขอปิดค้ำงหื้อเห็นเคอ ปิดเบือหื้อเห็นมะ หมายถึง ขอเปิดค้ำงให้เห็นเครือ เปิดใบให้เห็น
 หมาก เอาความว่า ขอให้ลูกหลานได้เป็นัวเมียกัน

เว้า หมายถึง พุด
 มีได้ หมายถึง ไม่มี
 ฮีตมีหื้อหมอง คองมีหื้อเศร้า หมายถึง ประเพณีมิให้เศร้าหมองเอาความว่ามีให้ผิด
 ประเพณี

ฮีตมาแต่ปู่มีหื้อหย่า ฮีตมาแต่ย่ามีหื้อเส หมายถึง ประเพณีมาแต่ปู่ย่ามิให้ละทิ้ง

หื้อ หมายถึง ให้
 เคอ หมายถึง เครือ
 เบือ หมายถึง ใบ
 มะ หมายถึง หมาก
 มีหื้อ หมายถึง มิให้ มิให้
 เส หมายถึง เสีย
 เล็งยุยง หมายถึง เล็งลูกหญิง
 แอะ หมายถึง แอก
 กะลุป หมายถึง ก็จะไป
 มิติมีฮี หมายถึง มิได้เคย
 น้ำสร้าง หมายถึง บ่อน้ำ
 ลุสาวก หมายถึง ลูกสาวคนโต
 คืดคำหลาย หมายถึง คืดคำสินสอดมาก
 ลุสาวปาย หมายถึง ลูกสาวคนเล็ก
 เอ่แนวนี้เสไป หมายถึง เอาอย่างนี้เสียนะ
 เบือต้องเบือไม้กะได้ หมายถึง ใบตองใบไม้ก็ได้
 คั้นว่า หมายถึง ถ้าวา
 ยะกะดี หมายถึง ยากก็ดี
 ละได้บอ หมายถึง จะได้ไหม

เอาสิบเบือกะเท่า	เก้าเบือกะทาส	หมายถึง	เอาเก้าใบสิบใบก็ได้
มีหื้ออาดสักป่องสองสักสุ		หมายถึง	ไม่ให้ขาดเป็นรูแม้แต่ช่องเดียว
มิได้แล้วข้าน้อย		หมายถึง	ไม่ได้แล้วขอรับ
เอาไม้เสชั้น		หมายถึง	ถ้าอย่างนั้นก็เอาไม้เสีย
โหขวานจ่องคอบั๋		หมายถึง	หัวขวานรั้งรอพะ
นาง		หมายถึง	ขายดักสัตว์
ไม้เท้าสามปีได้บอ		หมายถึง	ไม้เท้าไวในครัวไฟสามปีได้ใหม่
ขอหื้อโผคผาย	หมายถึง	ขอให้กรุณา	
ลับของพะ	หมายถึง	ลับของฝากคืนให้ของแก่ฝ่ายหญิงเพื่อแจกญาติและแขก	
กระหยัง	หมายถึง	ภาชนะใส่ของสานด้วยไม้ไผ่สูงราวฟุตเศษ ปากกลมก้น	
		สอบสี่เหลี่ยม ด้านละราว 10 นิ้วฟุต ไม้ย้าน	
มีหื้อสืบเสดอหื้อเสเล่ม	หมายถึง	ให้ลบเสดอหื้อเสเล่มหมายถึงไม่ให้เสียประเพณี	
ตำโหเฮ้อยาง	ขอตำหางเฮ้อลก	ก้มหัวเข้าที่ใส่ไก่	เออหางเข้าแล้ว
		หมายถึง	เขยยอมอ่อนน้อม
			ต่อญาติฝ่ายหญิงคุกไถ่ยอมมุดเข้าที่ขังและฉะนั้น
เป็นข้างหื้อเยบโ	เป็นโหหื้อไต่	หมายถึง	เป็นข้างให้เหยียบหัวเป็นขัว(สะพาน)ให้ไต่
เป็นไม้หื้อตัดหื้อสิ้น		หมายถึง	เป็นไม้ให้ตัดให้ราน แม่นได้โหกะมิลิ ได้ปี
กะมีบิหนีแล้ว		หมายถึง	แม่มมีหัวก็ไม่หลีก มีปีกก็ไม่บินหนีแล้ว
ข้างฮ้าย	ควายยะ	ไม้กะชะ	หนามสน
		หมายถึง	ข้างครุ่ย ควายยาก ไม้ไผ่ป่าหนาหนา
หน้าแข่งหื้อเอาเอ็ดหินฝน	คนโตหื้อเอาเอ็ดคนเซ่อ	หมายถึง	หน้าแข่งให้เอาทำต่างหิน
			ลับมิด ตัวคนให้เอาเป็นคนใช้ เอาความว่า
			ให้ขยันขันแข็งในการทำงาน
ขาบหลองเจ้าล่าม	หมายถึง	กราบเรียนท่านล่าม	
มือสันวันดี	หมายถึง	วันฤกษ์งามยามดี	
ขอ	หมายถึง	เชื้อ (ท่าน)	
เทว	หมายถึง	เที่ยว	
นี่น้ำนี่เน	หมายถึง	คำวิเศษประกอบเที่ยวเอาความว่าอย่าเที่ยว	
			กลางคืนโดยไม่มีสาระบ่อย ๆ
หะ	หมายถึง	หาก	
แนน	หมายถึง	สมพงศ์เนื้อคู่	
ตัดหาฮีตคิด	หากอง	หมายถึง	ทำตามประเพณี

ท้าว	หมายถึง	เจ้าบ่าว พ่อบ้าน
นาง	หมายถึง	เจ้าสาวแม่บ้าน
สีเป็นท้าวผู้ปลอด	หมายถึง	วรรณะเป็นเจ้าบ่าวผู้สาวงาม
มิได้เป็นปุดเนื้อเตา	หมายถึง	มิได้เป็นปมในร่างกาย
มิได้เป็นเปาเนื้อข้าง	หมายถึง	มิได้เป็นเปาที่สีข้าง
มิได้เป็นป้างเนื้อปุม	หมายถึง	มิได้เป็นป้างในท้อง
เก้งคังไปตลอด	หมายถึง	เกลี้ยงคังไปตลอด
ปอดคังไปขาว	หมายถึง	งามคังไปขาว
หน้าหน้าไว้หน้า หน้าหลังไว้หลัง	หมายถึง	หมายถึงความถึงหนี้สินที่เกิดขึ้นหลังแต่งงาน เรียกหน้าหน้า ตัวเมียรับใช้ด้วยกันแต่หน้าที่เกิดก่อนแต่งงานเรียกว่าหน้าหลังจะเอาให้อีกฝ่ายหนึ่งรับใช้ด้วยไม่ได้
อย่าเฮ็ดหูกวาง หูเม่น หูลิง	หมายถึง	อย่าดูค้ายเอาหูไปนาเอาตาไปไร่
เวะ (เวียก) ท้าวหนา เวะ (เวียก) พญาดี	หมายถึง	การงานผู้ชายมาก ภารกิจของพระยา ก็มาก
ปั่นเข้าจีสองท้องแล้วจึงไป	หมายถึง	กินข้าวรองท้องเสียก่อนจึงไปทำงาน
พินสีได้ตั้งบำ	หมายถึง	จะต้องแบกพิน
ง่าไม่ได้เส็คอ	หมายถึง	ต้องรับภาระต่าง ๆ ในครัวเรือน
เอาไม้ตายมาสองกันหม	หมายถึง	เอาพินมาด้วย
ไม้ขอล่อหมนกันแม่	หมายถึง	หาของมาให้แม่บ้าน
เจ้าเฮิน สีได้เหมอ	หมายถึง	จะได้ปรับไหม
เงินส้อยน้ำหก	หมายถึง	เงินตราอย่างโบราณหนัก 150 กรัม

8. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

8.1 ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่

ระมาโนชญ์ โจรานสิริ (บุญมานิตย์) (2546, หน้า 26-32) ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ หรือ หน้าที่-ประโยชน์ (Structural Functional Theory) การใช้ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นวิธีการที่มีเหตุมีผลที่ศึกษาได้ และนับว่าเป็นประโยชน์ในการศึกษาอย่างแท้จริง นักสังคมวิทยาได้ให้การยอมรับที่จะใช้แนวความคิดนี้ใน

การศึกษาเรื่องต่าง ๆ ของสังคมโดยมองสังคมส่วนรวมว่าเป็นระบบอันหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยส่วนหรือระบบต่าง ๆ ที่ยึดเหนี่ยว และมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลง อาจเกิดหรือเริ่มต้นได้ในทุกส่วน และส่งผลสะท้อนไปยังส่วนอื่น ๆ ซึ่งต้องถูกกระทบกระเทือนไปด้วยจะเกิดขึ้นมากน้อยในส่วนไหนอย่างไร และมีผลกระทบกระเทือนมากน้อยเพียงไรเป็นเรื่องที่เราสามารถศึกษาได้

ลักษณะของทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่มองสังคมเป็นระบบอันหนึ่งระบบนี้จำเป็นต้องดำรงต่อไปแม้ว่าตัวบุคคลมีการเปลี่ยนแปลงเสมอ เนื่องจากเป็นกฎธรรมชาติของการเกิด แก่ เจ็บ ตาย การที่สังคมดำรงอยู่ได้ สังคมนั้น ๆ จะต้องมีโครงสร้างเพื่อทำหน้าที่สำคัญต่าง ๆ ในสังคมอันได้แก่การมีสถาบันหลัก คือ สถาบันครอบครัว เศรษฐกิจ ศาสนา การเมือง การศึกษา สันทนาการ ซึ่งมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันแต่ละสถาบันจะมีหน้าที่ต่าง ๆ ซึ่งมีความจำเป็นของสังคมช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ อันเป็นเสมือนกลไกที่ทำงานเพื่อประโยชน์ของสังคม และบุคคลที่อยู่ร่วมกันในสังคม

ราล์ฟ ดาร์เรนดอร์ฟ (Ralf Dahrendorf อ้างถึงใน ผจงจิตต์ อธิคมน์นิตะ 2533: 39-57) ได้ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่และทฤษฎีการขัดแย้ง ไว้ดังนี้

แบบแผน (Model) ของทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่

1. ทุกสังคม ส่วนต่าง ๆ ที่ประกอบกันขึ้นนั้นมีความสัมพันธ์กัน
2. ทุกสังคม ส่วนต่าง ๆ จะประสานกันอย่างเหนียวแน่น
3. ส่วนต่าง ๆ ในสังคมทำหน้าที่สนับสนุนซึ่งกันและกัน
4. ทุกสังคมขึ้นอยู่กับประชาชาติของสมาชิก

แบบแผน Model ของทฤษฎีการขัดแย้ง

1. ทุกสังคมเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทุกชั่วขณะการเปลี่ยนแปลงสังคมแพร่หลายทั่วไป
2. ทุกสังคมเผชิญกับการขัดแย้งทางสังคมทุกขณะ
3. พื้นฐานและส่วนต่าง ๆ ในสังคมสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวของมัน
4. ทุกสังคมขึ้นกับการบังคับบีบบังคับของสมาชิกต่อสมาชิกอื่น ๆ

กล่าวโดยสรุป การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้าง และหน้าที่ของส่วนต่าง ๆ ที่ประกอบกันเป็นสังคม ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทุกอย่างของสังคมรวมทั้งความคิด และความเชื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม มีความสัมพันธ์และความสำคัญต่อกัน เพราะสังคมเป็นผู้สร้างวัฒนธรรม และวัฒนธรรมเสริมสร้างสังคม ดังนั้นเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ส่วนใดส่วนหนึ่ง ย่อมมีผลกระทบถึงอีกส่วนหนึ่งด้วย ส่วนสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงมีหลายอย่างแตกต่างกันออกไป

เช่น การประดิษฐ์การค้นพบ การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม และนวัตกรรมการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมก่อให้เกิดผลดีซึ่งเป็นประโยชน์ต่อสังคม คือ ช่วยให้พัฒนาก้าวหน้ายิ่งขึ้นในทำนองเดียวกันจะเกิดผลเสียหรือปัญหาต่าง ๆ ถ้าไม่สามารถป้องกันและแก้ไขได้ จะทำให้สังคมและวัฒนธรรมเสื่อมโทรมลงและอาจสูญสลายไปได้ ด้านพัฒนาการทางวัฒนธรรมของโลก แสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมในยุคสมัยต่าง ๆ ชัดเจนขึ้นซึ่งมีบางอย่างมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจะช่วยให้เราเข้าใจปัจจุบันได้ดียิ่งขึ้น

8.2 ทฤษฎีอัตลักษณ์

อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์ (2544, หน้า 21) ได้กล่าวไว้ว่า ความเป็นชุมชนซึ่งเป็นเรื่องความมีตัวตนหรือบางคนอาจเรียกว่า “อัตลักษณ์” (Identity) ซึ่งความเป็นตัวตนอันหลากหลายปรากฏในหลายรูปลักษณะที่มีความหมายเพราะเป็นความพยายามจะบอกให้คนรู้ว่า “ฉันเป็นใคร” ซึ่งเป็นเรื่องของการเชื่อมโยงตัวเองกับคนอื่นในสังคม ถือว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมิติความสัมพันธ์อำนาจ หรือสิทธิ นั่นคือได้รับการยอมรับว่าตัวเองมีความชอบธรรมการเชื่อมโยงปัจเจกชนเข้ากับอัตลักษณ์ร่วมทางสังคมนั้น จะเห็นว่าพลังสำคัญ คือ พลังของพิธีกรรม ซึ่งปัจเจกชนร่วมกันสร้างและผลิตซ้ำสัญลักษณ์ที่เป็นเสมือนอัตลักษณ์ร่วมของสังคม เขาให้ความสำคัญกับพลังของพิธีกรรม ทั้งแง่มุมการเสนอเนื้อหาของสาร (Cognitive Aspect) และแง่มุมต่าง ๆ ของพลังทางอารมณ์ (Emotive Aspect) พิธีกรรม คือ ภาษาสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายผ่านการปลุกเร้าอารมณ์ผู้เข้าร่วมที่ชุมนุมกันในบรรยากาศอันศักดิ์สิทธิ์ร่วมกัน

ความสำคัญของการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมนั้นจะทำให้เห็นความแตกต่าง และความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ทั้งนี้ความแตกต่างดังกล่าวนี้ควรได้รับการยอมรับมากกว่าทำการตำหนิหรือเกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคน เพราะเกิดจากความแตกต่าง และการไม่ยอมรับในวัฒนธรรมเฉพาะของกลุ่มนั้น ๆ นอกจากนี้การยอมรับในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่ม จะทำให้บุคคลได้รับการยอมรับเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มได้ง่ายมากขึ้นด้วย

8.3 ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

งามพิศ สัตย์สวงน (2542, หน้า 30) ได้กล่าวว่า นักทฤษฎีพัฒนาการมักเชื่อในความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์มากเกินไป จึงทำให้นักมานุษยวิทยากลุ่มใหม่ในยุโรปและอเมริกา หันไปสนใจการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมในทวีปยุโรป นักมานุษยวิทยาชาวเยอรมัน และชาวอังกฤษ ยังคงให้ความสนใจค้นหาแหล่งกำเนิดของวัฒนธรรมต่อไป และพยายามค้นหารูปแบบแรกเริ่มของวัฒนธรรมโดยการทำโครงร่างคร่าว ๆ ของการแพร่กระจายของส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมใน

สังคมดั้งเดิมส่วนวัฒนธรรมใดที่แพร่กระจายไปอย่างกว้างขวางก็มักจะคิดกันว่าเป็นวัฒนธรรมเก่าแก่ที่สุด

นักแพร่กระจายบางคนพยายามพิสูจน์ว่า วัฒนธรรมทั้งหมดของมนุษยชาติมาจากแหล่งกำเนิดเดียวกันและแพร่กระจายไปโดยผ่านการติดต่อทางวัฒนธรรมหรือโดยการแพร่กระจาย เช่นความเหมือนกันของพีระมิดของอียิปต์ วัดของพวกมายา และหลุมศพของชนดั้งเดิมในอเมริกา ทำให้นักมานุษยวิทยา เช่น สมิธ และเพอร์รี่สรุปว่า อียิปต์เป็นแหล่งกำเนิดของอารยธรรมของมนุษยชาติ นักทฤษฎีการแพร่กระจายเชื่อว่า วัดของพวกมายา และหลุมศพของชนดั้งเดิมในทวีปอเมริกาได้รูปแบบมาจากพีระมิดของอียิปต์ เพราะมีความเหมือนกันอย่างง่าย ๆ แต่นักมานุษยวิทยาในปัจจุบันมองโครงสร้างของทั้ง 3 อย่างที่กล่าวมาแล้วเป็นผลมาจากการประดิษฐ์คิดค้นที่เป็นอิสระต่อกันมากกว่าเพราะการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

ผลงานของนักแพร่กระจายชาวยุโรปไม่เป็นไปที่สนใจของนักมานุษยวิทยาอีกต่อไป เพราะเดี๋ยวนี้นักมานุษยวิทยาตระหนักกันว่า ทั้งการแพร่กระจายและการประดิษฐ์ที่เป็นอิสระต่อกัน ทำให้เกิดความเหมือนกันในวัฒนธรรมต่าง ๆ นอกจากนี้นักมานุษยวิทยาได้เคลื่อนไหวไกลไปจากแนวทางการศึกษาวัฒนธรรมประเภทขึ้นเล็กขึ้นน้อยของนักแพร่กระจาย ผู้ซึ่งสนใจในส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมมากกว่าสนใจวัฒนธรรมทั้งหมดทั่วโลก

9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กวี รัชย์พลอริยคุณ (2546, หน้า 102) ได้ศึกษาไว้ว่าการแต่งงานในอดีตญาติผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายเป็นฐานะในการจัดหาคู่ครองซึ่งจะพิจารณาถึงความเหมาะสมตามทัศนคติของผู้ใหญ่ ความอิสระในการเลือกคู่ครองด้วยตนเองของหนุ่มสาวจึงมีน้อยมาก การมีคู่ครองหรือออกเรือนในอดีตฝ่ายหญิงจะมีอายุน้อยกว่าฝ่ายชาย พบว่าการแต่งงานจะไม่มีภาระหนี้สินที่ใหญ่มาก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะของเจ้าบ่าวเป็นหลักมีการบอกกล่าวหรือเชื้อเชิญกันในหมู่ญาติและคนสนิทเท่านั้น โดยจะหาญาติผู้ใหญ่เป็นสื่อกลางที่เรียกว่า พ่อสื่อ เพื่อไปติดต่อทำการสู่ขอกับพ่อแม่ของทางฝ่ายเจ้าสาว ซึ่งจะมีการเรียกค่าสินสอดการประกอบพิธีแต่งงานจะต้องดำเนินไปตามขั้นตอนของประเพณีจีน คือ การให้คู่บ่าวสาวนำน้ำชาไปคารวะแก่พ่อแม่ทั้ง 2 ฝ่าย และมีการให้เด็กชายเดินถือตะเกียงนำหน้าขบวนคู่บ่าวสาวนำเข้าเรือนหอ เพื่อแสดงถึงความสว่างไสวในชีวิตคู่

นำทิพย์ ภูธนชัย (2550, หน้า 82-85) ได้ศึกษาไว้ว่า การขวง หรือ ข่วง เป็นวัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวไทยโซ่ง เพื่อความมั่นคงของสถาบันครอบครัว เริ่มตั้งแต่การเลือกคู่ของหนุ่มสาวพบว่า ในสมัยก่อนการเกี้ยวสาวนั้น เดิมหญิงสาวจะออกมานั่งเล่น และรวมกันมา

ทำงานประมาณ 2-3 คนในบริเวณบ้านเรือนด้วยการจุดไฟเรียกว่า “อยู่ขวง” เพื่อเปิดโอกาสให้รู้ว่า ยังไม่มีเนื้อคู่ เมื่อหนุ่มเดินผ่านมาก็จะมาแวะพูดคุยเกี่ยวกับสาวทำความรู้จักกัน ซึ่งเรื่องที่สนทนากัน นั้นเป็นการเกี่ยวพาราสีและเรื่องเกี่ยวกับการทำมาหากิน สิ้นสุดลงด้วยเรื่องของความรักใคร่ชอบพอกัน ถ้าสาวคนไหนไม่ชอบหนุ่มที่มาพูดคุยก็จะถูกปฏิเสธ หนุ่มคนนั้นก็จะไปเกี่ยวพาราสีหญิงสาวอื่นจนกว่าจะพบหญิงสาวที่ถูกใจ เมื่อพบหญิงสาวที่ถูกใจแล้วก็พัฒนามาสู่การแต่งงานในที่สุด เรียกว่าการกินดองหรือกินหลอง ฝ่ายชายต้องหาลำหรือ ลุง ป้า น้า อา บุคคลที่ตนเองให้ความเคารพนับถือของสังคมด้วยเป็นผู้มีศีลไม่มีภรรยาหลายคน มีครอบครัวที่อบอุ่น เมื่อหาได้อย่างนี้แล้วก็เตรียมไปหาทางญาติผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าสาว โดยฝ่ายเจ้าสาวก็เตรียมหาลำหรือ ลุง ป้า น้า อา ไว้แล้ว ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าสาวก็แต่งขัน 5 ไปมอบให้ผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าสาวด้วยคำกล่าวที่ว่า “ข้าพเจ้าต้องการมาขอลูกสาวท่านนี้แล้วให้ลูกชายผม เขาชอบพอกัน ท่านจะว่าอย่างไร ในเมื่อเขาชอบพอกันเราก็ห้ามเขาไม่ได้ ในเมื่อท่านพูดอย่างนี้แล้ว ผมก็ขอเป็นดองส่วนเงินสินสอดทองหมั้นให้ท่านว่ามา” หลังจากนั้นก็มีกำหนดพิธีแต่งงาน โดยที่เจ้าบ่าวและเจ้าสาวต้องไม่ติดต่อกันก่อนแต่งงานภายใน 3-7 วัน ซึ่งเป็นประเพณีก่อนที่จะแต่งงาน ว่าที่เจ้าสาวนั้นจะต้องอยู่บ้านห้ามออกไปไหนเตรียมเครื่องสมมาญาติผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าบ่าวและฝ่ายผู้ใหญ่ของตนเอง คังนั้น สมัยก่อนผู้หญิงจะต้องทอผ้าเป็น รวมทั้งการทำครัวเรือนหากับข้าวหาอาหารให้สามีของตนเองที่ไปทำงานมาจากที่อื่น

สุภาพร มากแจ้ง (2540, หน้า 72) ได้ศึกษาไว้ว่า ผู้ที่มีหญิงสาวที่ผูกสมักรักใคร่ไว้ก็ขอให้บิดามารดาไปสู่ขอเพื่อเตรียมการวิวาห์ตามประเพณีไทย โดยเริ่มด้วยการส่งผู้ใหญ่ไปสู่ขอ นั้ควันทำพิธี โดยพิธีจะมีขึ้นที่บ้านฝ่ายหญิงพบว่า ในเมื่อถึงวันกำหนดฝ่ายเจ้าบ่าวจะแห่ขันหมากไปบ้านเจ้าสาวโดยมีกลองยาวเสียงโห่ร้องด้วยความสนุกสนาน ไปยังบ้านเจ้าสาว เมื่อถึงบ้านเจ้าสาวจะมีประตูดอกเงินประตูดอกทองกันอยู่ และจะมีการถามว่า “มาตั้งไหน มาหาใคร มาเพื่ออะไร” เจ้าบ่าวก็จะตอบคำถามเหล่านั้น พอมาถึงหน้าประตูเขาก็ต้องล้างเท้าเจ้าบ่าวก่อนขึ้นบ้าน โดยที่ผู้เฒ่าผู้แก่ หรือทางญาติผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าสาวได้เตรียมไว้น้ำเจ้าบ่าวขึ้นบ้านเพื่อไปทำพิธีบายศรีสู่ขวัญให้เป็นสิริมงคลแก่ทั้งสองฝ่ายก่อนจะบายศรีสู่ขวัญนั้นจะต้องทำพิธีทางด้านศาสนา คือ นิมนต์พระภิกษุสงฆ์มาให้ศีลให้พรให้เข้าถึงพระรัตนตรัย รักษาศีล การรับน้ำพุทมนต์และการตักบาตรที่บ้านเจ้าสาว เมื่อทำพิธีทางด้านศาสนาเสร็จ ก็เป็นการบายศรีสู่ขวัญผูกแขนเจ้าบ่าวเจ้าสาว และคำอวยพร “ขอให้พวกเจ้าทั้งสองจงมีความสุข จงยืนเคียงบ่าเคียงไหล่กัน มีทุกข์ร่วมทุกข์ ให้เป็นเนื้อนาอันหนึ่งอันเดียวกันมีลูกเต็มบ้านมีหลานเต็มเมือง” หลังจากนั้นพ่อล่ำ หรือผู้เฒ่าผู้แก่พาเจ้าบ่าวและเจ้าสาวเข้าห้องหอเป็นการเสร็จพิธี

สรณา อนุสรณ์ทรงกูร (2549, หน้า 102) ได้ศึกษาไว้ว่า ชาวไทยกวยบ้านหนองม้า มีประเพณีแต่งงานที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่โบราณในการสู่ขอจะมีขึ้นเมื่อลูกสาวบอกพ่อแม่ของตนว่าจะรักใคร่ชอบพอกับชายใด พ่อแม่จะไปติดต่อกาเอาแก่ หรือที่เรียกว่า นายใจ เป็นผู้ชายสองคนที่มีครอบครัวและมีความสุขทางครอบครัวดีโดยมากมักจะเป็นเครือญาติเดียวกันให้ช่วยติดต่อกับชายหนุ่มที่มาชอบพอรักใคร่กับลูกสาวของตน การติดต่อนี้เรียกว่า “กะโปนโค” หมายถึง ตามหาว่าเป็นความหมายเชิงอุปมาเพราะว่าเมื่อชายแต่งงานแล้วจะต้องมาอยู่และช่วยทำงานในบ้านของหญิงสาว การจัดแต่งงานของชาวไทยกวยจะจัด 2 วันติดต่อกัน วันแรกเรียกว่า “โงโหมม” หรือวันรวม วันที่ 2 เรียกว่า “โงซัด” หรือวันแต่ง พบว่า การแต่งงานฝ่ายชายต้องไปขอฝ่ายหญิงโดยที่ฝ่ายชายต้องหาคนกลางหรือผู้ใหญ่ที่มีฐานะทางครอบครัวดีไปสู่ขอเจ้าสาว เมื่อแต่งงานเสร็จ ฝ่ายชายต้องอยู่ที่บ้านของเจ้าสาวเพื่อดูแล และช่วยกันทำงานที่บ้านเจ้าสาวเป็นการตอบแทนค่าเลี้ยงดู

วิราวรรณ ชาตินบุตร (2546, หน้า 21) ได้ศึกษาว่า ประเพณีแต่งงานถือว่าเป็นประเพณีที่สำคัญของชีวิตตนเองเป็นประเพณีการสู่ขวัญบ่าวสาวถือว่าเป็นแกนหลักของพิธีสมรส ในอดีตพิธีแต่งงานไม่นิยมนิมนต์พระภิกษุ เป็นแต่เพียงสู่ขวัญผูกข้อมือก็เสร็จพิธี พบว่าเจ้าบ่าวต้องมาขอฝ่ายหญิงโดยให้ญาติผู้ใหญ่เป็นล่าม หรือสื่อกลางในการขอฝ่ายหญิงนั้นต้องให้มีระยะเวลาในการทอผ้า และฝ่ายหญิงต้องรู้ว่าทางฝ่ายชายมีญาติผู้ใหญ่กี่คนเพื่อนำมาสมมาแสดงความเคารพ และขอพรให้อยู่เย็นเป็นสุข นอกจากนี้เครื่องมือทอผ้ายังใช้ในพิธีแต่งงาน คือ ไม้กำพัน คือ ไม้สำหรับม้วนผ้าที่ทอเสร็จแล้ว ใช้แทนไม้คานหามพานบายศรีสู่ขวัญ ด้วยถือเคล็ดว่า คู่บ่าวสาวจะรักใคร่กลมเกลียวกันเสมือนผ้าที่พันอยู่ในไม้กำพัน

อัจฉรา ภาณุรัตน์ (2537, หน้า 12) ได้ศึกษาไว้ว่า การเตรียมตัวของฝ่ายหญิงนั้น ผู้ที่จะเป็นเจ้าสาวจะหาหนุ่มมาเตรียมทำฟูก (ที่นอน) หมอนสำหรับไหว้ โดยทำไว้ตามฐานะ ถ้าฐานะดีก็จะทำไว้จำนวนมาก ฝ่ายหญิงบางรายที่ทอผ้าเป็นก็จะเริ่มทอผ้าเป็นชุด คือ ทั้งประเภทสไบและผ้าถุง หรืออาจจะหาซื้อมาเพิ่มเติมให้เข้าชุดครบตามจำนวนญาติผู้ใหญ่ที่ต้องการจะไหว้ผ้าสมมานอกจากนี้ยังต้องการเตรียมเก็บ หรือซื้อหาหมากมาเจียนให้บางตากแห้งไว้ และห่อเป็นของกำนัลเวลาไปเชิญแขกหรือมาร่วมงาน รวมทั้งการเตรียมหาอาหารสำหรับไว้เลี้ยงแขกอีกด้วย ที่สำคัญอีกประการที่ฝ่ายหญิงจะต้องทำ คือการเก็บตัว สำหรับครอบครัวไทยของเขมรที่เคร่งครัดกับระเบียบประเพณี ก็จะให้ลูกสาวที่จะเป็นเจ้าสาวทำพิธีโกล-มลบ คือ เก็บตัว อดตัวอยู่ในบ้านตลอดช่วง 1-2 เดือนก่อนถึง “โงแซนการ” หรือวันแต่งงาน ส่วนการเตรียมตัวของฝ่ายชายนั้น บิดามารดาเตรียมหมากเจียนสำหรับเป็นของกำนัลในการเชิญให้มาร่วม “แซนการ” หรือมาร่วมในงานแต่งงานในครั้งนี้เช่นกัน การจัดทำบายศรีเพื่อสู่ขวัญเจ้าสาว นอกจากนี้ฝ่ายชายยังจะต้องเตรียมของจำเป็นสำหรับงานวันแต่ง ซึ่งเรียกว่า “จำเนียง” เช่น เหล้า หมู ฟัก ข้าวสาร ผักผลไม้ ฯลฯ แล้วแต่เงื่อนไขที่

ฝ่ายหญิงต้องการ อาจารย์ถึงอุปกรณ์ และกำลังคนที่จะต้องส่งมาช่วยทำร้าน หรือประำพิธีสำหรับ พิธีแต่งงาน ซึ่งแต่ละฝ่ายอาจมีเพื่อนเจ้าบ่าวและเพื่อนเจ้าสาวฝ่ายละ 1 คนหรืออาจไม่มีก็ได้ แต่ที่สำคัญ คือต้องเตรียมเงินและทองสำหรับเป็นค่าสินสอดให้พร้อม พบว่า เป็นการเตรียมงานก่อนวัน ถึงกำหนดฝ่ายหญิงจะต้องเตรียมเครื่องอุปกรณ์เป็นการสมมาฝ่ายผู้ใหญ่ทั้ง 2 ฝ่าย เมื่อถึงวันกำหนด แล้วกระบวนแห่ขันหมากของเจ้าบ่าวก็เริ่มขึ้น ทางญาติฝ่ายเจ้าสาวก็จะออกมายืนคอยทางประตูเข้า บ้าน ส่วนเจ้าสาวนั้น ห้ามออกจากห้องเป็นอันขาด ต้องรอให้เจ้าบ่าวขึ้นไปบนบ้านเสียก่อนหลังจากนั้นให้เจ้าบ่าวขึ้นคอย ล่ามหรือผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะนำตัวเจ้าสาวออกมาจากห้องเพื่อประกอบพิธีกรรม บายศรีสู่ขวัญผูกแขนบ่าวสาวและนำเครื่องสมมาที่เจ้าสาวได้เตรียมมาสมมาฝ่ายผู้ใหญ่ทั้ง 9 ฝ่าย และเชิญแขกที่มาร่วมในพิธีร่วมรับประทานอาหารเป็นการเสร็จพิธี

พระสยาม กาฬภักดี (2549, หน้า 154) ได้ศึกษาไว้ว่า พิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาว พบว่า เมื่อเจ้าบ่าวแห่ขันหมากมาถึงบ้านเจ้าสาวเสร็จ หมอสู่ขวัญจะนำพาขวัญบายศรีของคู่บ่าวสาวมาตั้งเคียงคู่กันแล้วจัดให้ฝ่ายเจ้าบ่าวนั่งอยู่ทางขวามือ ส่วนเจ้าสาวนั้นให้นั่งซ้ายมือ มีเพื่อนของเจ้าบ่าวเจ้าสาว พร้อมบรรดาญาติของทั้งสองฝ่ายมานั่งล้อมที่พาขวัญ ฝ่ายหญิงจะต้องก้มกราบลงให้ศีรษะต่ำกว่าฝ่ายชายเล็กน้อยเพื่อเป็นการแสดงความเคารพ พร้อมกับหงายมือซ้ายแตะที่พานบายศรีส่วนมือขวา ยกป้องหูไว้เพื่อแสดงถึงการตั้งใจฟังคำสอน หลังจากนั้นหมอสู่ขวัญจะนำเอาเทียนของฝ่ายเจ้าบ่าว และเจ้าสาวมาบิดพันให้เป็นอันเดียวกัน เพื่อเป็นเคล็ดว่าให้สามีภรรยาเกิดความรักใคร่กลมเกลียวกันเหมือนกับเทียนเล่มนี้ เมื่อเสร็จพิธีแล้วหมอสู่ขวัญก็จะเอาเหล้าและน้ำสาดออกไป จากนั้นจะให้ญาติผู้ใหญ่ของคู่บ่าวสาวป้อนข้าวสุก ป้อนไข่ และน้ำมะพร้าวให้ดื่มหลังจากนั้นแขกที่มาร่วมงานก็จะผูกข้อมือและอวยพรต่อคู่บ่าวสาวเพื่อเป็นการยอมรับลูกเขยลูกสะใภ้จากนั้นญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายเจ้าบ่าวจะมอบเงินสินสอดทองหมั้นให้กับญาติฝ่ายเจ้าสาว

วาสนี บัวทอง (2547, หน้า 28-29) ได้ศึกษาไว้ว่า การแต่งงานแบบจีนแต่จิวที่ตำบล บัวงาม เมื่อฝ่ายชายนำของ ไปหมั้นและเสร็จพิธีการหมั้นแล้วก็จะพาเจ้าสาวนั่งเรือไปไหว้พระเพื่อความเป็นสิริมงคล พระพุทธรูปที่ชาวบ้านให้ความนับถือและสักการบูชา ก็คือ หลวงพ่อไตรรัตน์ แห่งวัดปราสาทสิทธิ์ ซึ่งตั้งอยู่ในตำบลหลักห้าหลังจากไหว้เสร็จแล้วก็แยกย้ายกันกลับบ้าน แต่บางบ้านก็จะคุกเข่าและให้เจ้าสาวนั่งเรือมาที่บ้านเจ้าบ่าวเอง ซึ่งคำในภาษาจีนจะเรียกเรือที่นำเจ้าสาวมาส่งให้เจ้าบ่าวว่า ลั่ง ชิง จิ้ง เจ้าสาวที่ต้องนั่งเรือมาบ้านเจ้าบ่าวเองตามฤกษ์ที่ครอบครัวฝ่ายชายดูไว้ก็ต้องนำของใช้ส่วนตัวมาด้วยเพราะคนจีนโบราณเป็นผู้กำหนดไว้เพื่อเป็นการไม่ให้ครอบครัวฝ่ายชายดูถูก และเพื่อแสดงฐานะทางบ้านของเจ้าสาว และอีกอย่างก็คือ เมื่อผู้หญิงแต่งงานเข้าบ้านผู้ชายก็ถือว่าเป็นสมาชิกใหม่และไม่เป็นการรบกวนครอบครัวของฝ่ายชายด้วย เมื่อเจ้าสาวเดินมาถึงบ้านเจ้าบ่าวแล้ว ครอบครัวของฝ่ายชายจะจัดน้ำใส่ “ขัน” เพื่อมาล้างเท้าให้เจ้าสาวก่อนเข้าบ้านเพื่อเป็น

การต้อนรับและอวยพรให้อยู่เป็นสุข พบว่า ธรรมเนียมนี้ประเพณีจีนแต่จิวโบราณไม่มีแต่มาใช้ประยุกต์กับประเพณีไทยของชาวจีนที่ลี้ภัยมา เมื่อเจ้าสาวขึ้นบ้านแล้วก็จะทำพิธีไหว้เจ้าและไหว้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เพราะชาวจีนนั้นจะถือความกตัญญูเป็นหลักในการใช้ชีวิตและมีความเชื่อว่า “ความกตัญญูจะนำพาให้ลูกหลานมีความเจริญรุ่งเรือง” ในการไหว้เจ้านั้น ไม่ว่าจะป็นเจ้าที่หรือผีบ้าน โดยเฉพาะผีเรือนนั้น คนจีนให้ความเคารพนับถือมาก ชาวจีนเชื่อว่า การนับถือผีนั้นถึงแม้จะมองไม่เห็นตัวตน แต่ก็เป็นสิ่งที่ไม่มองข้าม สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในสากลล้วนแต่เป็นสิ่งที่ลี้ลับ ดังนั้นการกราบไหว้เคารพสิ่งต่าง ๆ ล้วนแต่เป็นการขอเพื่อให้เกิดความสุขในชีวิต และประสบความสำเร็จในหน้าที่และการงาน ในเมื่อคนจีนมีความเชื่ออย่างนี้แล้ว การกราบไหว้ฟ้าดินย่อมเป็นการแสดงความเคารพในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของธรรมชาติที่เราไม่สามารถมองเห็นได้ คนจีนในที่นี้ก็จะกราบไหว้ 12 ครั้ง เพราะ 1 ปีจะมี 12 เดือน เพื่อให้ได้อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขตลอดทั้งปี แต่ถ้าปีไหนนับตามเดือนจีนแล้วมีเดือนหกซ้ำกันสองครั้งกลายเป็น 13 เดือนต่อ 1 ปี ก็ต้องไหว้ 13 ครั้ง ชาวจีนไม่ได้เคารพเพียงผีบรรพบุรุษอย่างเดียว ยังเคารพวิญญาณอื่น ๆ อีกด้วย

พระมหาชาติ คำรัตน์ (2550, หน้า 156-157) ได้ศึกษาว่า ประเพณีการแต่งงานของชาวจีน โดยเฉพาะชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชนวัดประดิษฐาราม พบว่า ชาวจีนได้แต่งงานข้ามชาติพันธุ์ที่เป็นชาวไทยมุสลิมที่เน้นเฉพาะทางมุสลิมเท่านั้น ประเพณีก็เหมือนกับประเพณีทั่วไปคือฝ่ายชายคบกับฝ่ายหญิง เมื่อทั้งสองฝ่ายคบกันแล้วเกิดมีความรักใคร่ชอบพอกัน ก็จะหาควาวันที่พร้อมแต่งงานขึ้นตอนนั้นก็จะเหมือนประเพณีไทยทุกอย่าง ฝ่ายชายเป็นผู้ไปขอฝ่ายหญิง การแห่ขันหมากแต่ไม่มีนักบวชมาเกี่ยวข้องมีแต่คำสอนของศาสนาอิสลามทุกอย่างนั้นจะยึดหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม ศาสนาอิสลามมิให้สตรีใกล้ชิดกับชายทั่วไปที่ไม่ใช่ญาติสนิท โดยเฉพาะการอยู่สองต่อสองเมื่อสามีหรือผู้ปกครองไม่อยู่หญิงสาวมุสลิมไม่มีอิสระในการเลือกคู่ด้วยตนเอง ไม่เหมือนกับชายมุสลิมที่สามารถเลือกคู่ครองด้วยตนเองตามหลักศาสนาของอิสลาม

วิบูลย์ หวังรายนาม (2547, หน้า 76) ได้ศึกษาไว้ว่า พิธีแต่งงานของมุสลิมตามหลักศาสนาบัญญัติเรียกว่า “การนิกะหฺ” หมายถึง การที่ชายและหญิงมาร่วมกันในฐานะสามีภรรยา เป็นการสร้างครอบครัวใหม่ตามหลักการของอิสลามพบว่านอกจากนั้นแล้วยังมีวิธีการปฏิบัติบางประการเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยซึ่งเชื่อว่าจะก่อให้เกิดความเป็นมงคลทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ตามความเชื่อที่เคยเป็นมาแต่อดีตการแต่งงานของชาวไทยมุสลิมในเขตชานเมืองด้านตะวันออกของกรุงเทพฯ ที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน วัฒนธรรมการแต่งงานของชาวไทยมุสลิมนั้น เป็นพิธีการแต่งงานที่มีอยู่ในศาสนาบัญญัติของอิสลามที่เน้นองค์ประกอบของการแต่งงาน 5 ประการ คือ เจ้าบ่าว (สามี) เจ้าสาว (ภรรยา) วะลี (ผู้ปกครองฝ่ายหญิง) พยาน 2 คน และคนเสนอ คำสนอง นอกจากนี้ก็ยังมีพิธีกรรมของท้องถิ่นเข้าไปผสมผสานอยู่ด้วย เช่น การแห่ขันหมาก

มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี